

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Madli Kaljula
**SOTSIAALTÖÖ SAATJATA ALAEALISTEGA SIHTGRUPILE MÕELDUD
VARJUPAIKADES KREEKAS: KREEKA SOTSIAALTÖÖTAJATE
VAATENURK**
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2018

Kinnitan, et olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Madli Kaljula

28.05.2018

ABSTRACT

Social work with unaccompanied minors in shelters for unaccompanied minors in Greece: Greek social workers' viewpoint

The following bachelor thesis examines Greek social work with unaccompanied minors in shelters for unaccompanied minors in Greece. The aim of this research is to give an overview of target group specific social work practice in Greek shelters for unaccompanied minors based on the opinions of Greek social workers working in shelters for the given target group.

Based on the aim of the research following research questions have been established:

1. How Greek social workers working with unaccompanied minors assess the influence of European migration crisis to their work?
2. What are the specialities/peculiarities of the social work target group of unaccompanied minors based on the opinions of Greek social workers working with unaccompanied minors?
3. What kind of integration activities are used in the work with unaccompanied minors by the Greek social workers working with unaccompanied minors and how effective have they proved to be according to those social workers?
4. What are the greatest lessons learned for Greek social workers while working with unaccompanied minors based on their own opinions?

The importance of the given thesis lies in the dissemination of good practices and shared competences among social work professionals. Especially in countries where there is not much of contact with the target group of unaccompanied minors yet (e.g. Estonia). This is especially important due to the ongoing migration crisis on the European borders, which has introduced a largely unfamiliar target group (refugees and unaccompanied minors) to the social work systems of some European countries including Estonia. Work with unaccompanied minors could present the social workers with several unfamiliar challenges. In order to ease the stress and lack of knowledge of social work professionals sharing experiences transnationally is absolutely crucial for managing the crisis in their respective home states.

The thesis first presents a list of terms which are frequently used throughout the thesis to ease the reading and understanding of the text. This part is followed by the literature review which explores topics such as migration and its' role in social work (focusing on subtopics such as forced migration, social work and forced migration, social work with unaccompanied minors),

integration (focusing on subtopics such as the essence of integration, integration and acculturation) and situational description of European migration crisis in Greece (focusing on subtopics such as Greece in the middle of the European migration crisis, unaccompanied minors in Greece, receiving unaccompanied minors in Greece and finding the best durable solution for them, social work with unaccompanied minors in Greece). The literature review will aid the reader in order to make the general topic of the thesis more enhanceable. The literature review is succeeded by the description of the methodology of the thesis including topics like methods of the research, data collection, method of analysis, ethics and reflection of the researcher. This is a qualitative research using a thematic analysis to analyze the data collected through half-structured interviews. The fourth part of the thesis presents the findings of the research which is combined with the discussion based on the results of the thesis and suggestions for further research.

The findings of the research concluded that European migration crisis has had both positive and negative influence on the work of Greek social workers working with unaccompanied minors. For example, sharing more knowledge transnationally and an increase in cooperation between European countries on the topic of unaccompanied minors was seen as a positive influence, while the lack of different resources (such as financial, staff etc.) and increase in workload due to the increasing number of unaccompanied minors in Greece as it did not leave enough time for individual and holistic approach in the work with the target group was seen as a negative influence. Secondly, it was found that the peculiarities of the target group of unaccompanied minors are high vulnerability and different language and cultural barriers while working with unaccompanied minors. Under this chapter also an overview was given of the social work process in shelters for unaccompanied minors. Thirdly, the findings of the research concluded that social workers put a lot of effort into the integration process of unaccompanied minors. On the one hand, they are introducing them the local life and on the other hand also helping them to preserve their own culture. In spite of those efforts there are still obstacles which prevent a smooth integration process from happening (e.g. the attitudes of unaccompanied minors towards Greece, the attitudes of locals towards unaccompanied minors in Greece and the lack of cooperation between the officials and practitioners working with unaccompanied minors). Finally, it was found that Greek social workers working with unaccompanied minors have gained many valuable lessons while working with the target group. For example all of the interviewed social workers noted that while working with the target group it is not possible to

achieve everything and one must accept that. On the other hand, one must give its' full effort but also be realistic and flexible.

Key words: unaccompanied minors, international social work, integration, migration, forced migration, Greek social work

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS	7
Uurimuses kasutatavad mõisted	9
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	10
1.1. Migratsioon ja sotsiaaltöö	10
1.2 Integratsioon	17
1.3 Kreeka ja migratsioonikriis	20
PROBLEEMISEADE	26
2. METOODIKA	28
2.1. Andmekogumismeetod	28
2.2. Uurimuses osalejad	28
2.3. Uurimuse käik	29
2.4. Analüüsimismeetod	30
2.5 Uurimuse eetiline aspekt	30
2.6. Uuriija refleksiivsus	31
3. TULEMUSED JA ARUTELU	33
3.1. Kreeka sotsiaaltöötajate arvamused kriisi mõjust nende tööle	33
3.2. Saatjata alaealiste sihtgrupp ja sotsiaaltöö nendega Kreekas	35
3.3. Integratsioonitegevused Kreeka sotsiaaltöös saatjata alaealistega	42
3.4. Kreeka sotsiaaltöötajate õppetunnid sotsiaaltöös saatjata alaealistega	45
4. KOKKUVÕTE	47
KASUTATUD KIRJANDUS	49
Lisa 1.....	56

SISSEJUHATUS

2011. aastal alanud Süüria kodusõda ja sellele järgnenud põgenikelaine on kaasa toonud migratsioonikriisi Euroopa piiridel ja Euroopa sees. Euroopa Parlamendi hinnagul on praegune põgenikekriis suurim pärast Teist maailmasõda (Europe's migration crisis, 2017). Migratsioonikriis on mitmed riigid Euroopas pannud uude olukorda, kus riikidel on kohustus ja vajadus vastu võtta teisest kultuuriruumist pärit saabujaid, kuid samas on osadel riikidel saabuva sihtgrupiga (nagu pagulased ja saatjata alaealised) olnud varasemalt vaid vähene kokkupuude (sh ka Eestil) ja nii ka nende riikide sotsiaalsüsteemidel. Töö saatjata alaealistega võib aga sotsiaaltöötajate jaoks kaasa tuua senitundmatuid väljakutseid. Selleks, et vähendada sotsiaaltöötajate teadmatust ja stressi (suhteliselt) uue olukorra ees ning tulemaks toime kriisi tagajärgedega oma koduriigis on ülioluline, et Euroopa riigid jagaksid omavahel juba omandatud teadmisi migratsioonikriisi osas. Näiteks Kreekal, mis on olnud üks migratsioonikriisi keskpunkte ja on vastu võtnud väga suure osa põgenikest, on seetõttu olemas suurem teadmistepagas tööks põgenike sihtrühma ja sealjuures saatjata alaealistega, kui mitmetel teistel Euroopa riikidel. Seega võib Kreeka nii positiivsete kui ka negatiivsete kogemuste vahendamine ja nendest õppimine olla suureks abiks riikidele, kus pole veel kriisiga olnud suuremat kokkupuudet. Neist headest ja halbadest kogemustest õppimine võimaldaks neis riikides rakendada ka efektiivsemaid meetodeid (potentsiaalses) töös saatjata alaealistega.

Antud uurimustöös käsitlen sotsiaaltööd saatjata alaealistega neile mõeldud varjupaikades Kreekas neis varjupaikades töötavate sotsiaaltöötajate vaatenurgast. Minu huvi antud temaatika vastu tekkis võimalusest teha oma sotsiaaltööpraktika just ühes sellises asutuses Kreekas ning minu varasematest kokkupuudetest rahvusvahelise sotsiaaltööga Eestis ning välismaal. Uurimustöö käigus kogusin andmeid nii osalusvaatluse kui ka poolstruktureeritud intervjuude teel. Kuna aga saatjata alaealiste varjupaigas, kus osalusvaatlust läbi viisin ei soovitud siiski, et ma osalusvaatluse teel kogutud andmeid turvalisuse kaalutlustel oma lõplikus uurimistöös kajastaksin, siis seetõttu pole ka osalusvaatluse teel kogutud andmed antud töös kajastatud ja esitatud on vaid poolstruktureeritud intervjuude käigus kogutud andmed.

Uurimistöö eesmärk on anda ülevaade sihtgrupipõhisest sotsiaaltööpraktikast saatjata alaealiste varjupaikades Kreekas, põhinedes nendes varjupaikades töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate arvamustele.

Lähtuvalt uurimistöö eesmärgist püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

1. Kuidas saatjata alaealistega töötavad Kreeka sotsiaaltöötajad hindavad Euroopa migratsioonikriisi mõju oma tööle?
2. Missugused on saatjata alaealiste kui sotsiaaltöö sihtrühma eripärad saatjata alaealistega töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate arvates?
3. Missuguseid integratsioonitegevusi kasutavad saatjata alaealistega töötavad Kreeka sotsiaaltöötajad oma töös saatjata alaealistega ja kui efektiivseks need antud sotsiaaltöötajate arvates on osutunud?
4. Missugused on saatjata alaealistega töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate endi suurimad õppetunnid töös antud sihtgrupiga nende endi arvamusel põhinedes?

Käesolev uurimistöö koosneb neljast osast. Esimeses osas toon välja tähtsamad mõisted ja nende seletused, et lihtsustada edasist tekstist arusaamist. Teises osas annan teoreetilise ülevaate uurimistööst. Teoreetiline ülevaade jaguneb temaatiliselt kolmeks: migratsioon ja sotsiaaltöö (mis hõlmab endas alateemasid nagu migratsioon ja sundmigratsioon, sundmigratsioon ja sotsiaaltöö, sotsiaaltöö saatjata alaealistega), integratsioon (mis hõlmab endas alateemasid nagu integratsiooni olemus ning integratsioon ja akulturatsioon) ning Kreeka ja migratsioonikriis (mis hõlmab endas alateemasid nagu Kreeka Euroopa migratsioonikriisi keskpunktis, saatjata alaealised Kreekas, saatjata alaealiste saabumisprotsess ja nende olukorrale parima püsiva lahenduse leidmine, sotsiaaltöö saatjata alaealistega Kreekas). Kolmandas osas kirjeldan uurimistöö valmimiseks kasutatud metodoloogiat, peatudes ka punktidel nagu andmekogumismeetodid, andmekogumisprotsess, andmeanalüüs, eetika ja uurija refleksiivsus. Antud töös kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi ning kogutud andmete analüüsiks kasutasin temaatilist analüüsi. Töö neljandas osas toon välja uurimistöö tulemused ning arutlen saadud tulemuste üle ja lisan soovitusi tulevaste uurimistööde jaoks antud teemavaldkonnas.

Autori tänusõnad

Soovin soojalt tänada oma bakalaureusetöö juhendajat Judit Strömplit, kes oli abiks ja suunajaks väärt nõu ning kommentaaridega terve bakalaureusetöö kirjutamise protsessi vältel. Lisaks tänan samuti uurimuses osalenud Kreeka sotsiaaltöötajaid, kes hoolimata tundlikust temaatikast olid nõus oma töist igapäevaelu jagama ning pakkuma sissevaadet töösse saatjata alaealistega. Tänan ka oma lähedasi, kes olid pingelisel bakalaureusetöö kirjutamise perioodil mõistvad ning toetavad.

Uurimuses kasutatavad mõisted

Saatjata alaealine/laps (ingl *unaccompanied minor/child*) – alaealine/laps, kes on eraldatud mõlemast oma vanemast ja teistest sugulastest ning kelle eest ei kanna hoolt täiskasvanu, kellele on see seaduse või tava kohaselt ette nähtud (UN Committee on the Rights..., 2005).

Põgenik – isik, kes on sunnitud oma kodust lahkuma ning on ümber asunud oma päritoluriigi sees või on oma päritoluriigist lahkunud (Kes on pagulane?, i.a).

Varjupaigataotleja (ingl *asylum seeker*) – isik, kes otsib varjupaika tagakiusamise või tõsise kahju eest riigis, mis pole tema päritoluriik ja ootab otsust oma pagulasstaatuse avaldusele (Glossary on Migration, 2011).

Pagulane (ingl *refugee*) – isik, kellel on põhjendatud tagakiusukartus rassi, usu, rahvuse, ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse alusel ning tema kaitsevajadus on tuvastatud, mis tähendab, et talle on antud kaitse 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsiooni alusel (Pagulasküsimus, 2018). Pagulast põgenikust eristab talle sihtriigi poolt antud eriline pagulase staatus (Pagulus ja põgenikud, i.a).

Rahvusvahelise kaitse saaja (ingl *beneficiary of international protection*) – välismaalasest isik, kellele on antud pagulasstaatuse või täiendava kaitse staatus ning lisaks sellele ka tähtajaline elamisluba teises riigis (mis ei tähenda teisalt ka automaatselt kodakondsuse saamist) (Pagulasküsimus, 2018).

Perekonna taasühendamise protsess (ingl *family reunification/reunion*) – protsess, mille teel rände käigus vabatahtlikult või sunniviisiliselt eraldunud pereliikmed ühinevad riigis, mis pole nende päritoluriik (Glossary on Migration, 2011).

Smugeldaja (ingl *smuggler (of migrants)*) – vahendaja, kes transpordib ebaseaduslikul viisil üle rahvusvaheliselt tunnustatud riigipiiri inimesi, kellelt ta on selleks nõusoleku saanud (Glossary on Migration, 2011).

Kultuuriline vahendaja (ingl *cultural mediator*) - isik, kes on kui vahendaja värskelt saabunud migrantide (antud juhul saatjata alaealiste) ja ametnike vahel aidates kaasa erinevates tõlkeprotseduurides või aidates osapooltel mõista üksteise kultuuri (nt ühiskonnas valitsevaid norme, tavasid jne) (Cultural Mediation and volunteering to assist refugee arrivals, i.a).

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. Migratsioon ja sotsiaaltöö

Migratsioon ja sundmigratsioon

Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) järgi (2011) kujutab migratsioon ehk ränne endast inimeste või inimgruppide liikumist kas üle rahvusvahelise piiri või riigisiselt ükskõik mis kujul, põhjustel või pikkusega. Migreeruvad nii põgenikud, majandusmigrandid ja inimesed, kes liiguvad teistel põhjustel nagu näiteks perekonna taasühendamiseks (Glossary on Migration, 2011) või õppimise tõttu. 2017. aastal oli riigipiire ületavate migrantide hulk maailmas ühtekokku 258 miljonit, mis moodustab 3,4% maakera elanikkonnast (UN, 2017). Migreerunud on läbi terve ajaloo ning see on inimkonnale omane olnud tema algusest saadik, alustades sellega, kui meie esivanemad Aafrikast uute võimaluste otsinguil välja rändasid (Marsella ja Ring, 2003). Marsella ja Ringi (2003) järgi on ka praeguste erinevate etniliste, rassiliste, lingvistiliste ja kultuuriliste inimkoosluste teke migratsiooni tagajärg. Seega pole migratsioon midagi uut ning on olnud inimkonna loo pidev saatja.

Migratsiooni võib jagada vabatahtlikuks migratsiooniks ja sundmigratsiooniks (Glossary on Migration, 2011). Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (2011) andmetel on sundmigratsioon migratsiooni üks liike, mille puhul inimeste rände põhjustes esineb sunni element, mis tähendab seda, et esineb oht indiviidi elule ja elujärjele, mille põhjused peituvad loodus- või inimtekkelistel katastroofides (nt üleujutused, tuumaõnnetused, orkaanid, nälg, põud aga ka sõjad). Seega on ilmselgelt ka sundmigratsioon inimkonna ajaloos olnud pikaajaline nähtus. Sundmigrandid olid sel juhul näiteks eelmisel sajandil maailmasõdade tõttu migreerunud inimesed, aga ka suur osa inimesi, kes praeguse Euroopa migratsioonikriisi voos liiguvad. Sundmigreeruvate inimeste alla kuuluvad näiteks põgenikud ja pagulased (Glossary on Migration, 2011). MTÜ Eesti Pagulasabi kodulehel määratletakse põgenikku kui isikut, kes on sunnitud oma kodust lahkuma ning võib olla ümber asunud oma päritoluriigi sees või on oma päritoluriigist lahkunud (Kes on pagulane?, i.a). Pagulane on aga inimene, kellel on põhjendatud tagakiusukartus rassi, usu, rahvuse, ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse alusel ning talle on antud kaitse 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsiooni alusel (Glossary on Migration, 2011). Seega eristab pagulast põgenikust talle antud eriline pagulase staatus, aga ka tagakiusukartuse põhjendatus. See muidugi ei tähenda seda, et põgenikel tagakiusukartus puuduks. Nende puhul pole see lihtsalt n-ö ametlikult

tõendatud. 2016. aasta lõpuks oli ÜRO Pagulasameti (UNHCR) (2017) andmetel ülemaailmselt 66,5 miljonit sundmigranti, kellest 2,8 miljonit olid varjupaigataotlejad, veidi üle kolmandiku ehk 22,5 miljonit olid pagulased ja 40,3 miljonit sisepõgenikud.

Sundmigreeruvate inimeste alla võivad kuuluda ka saatjata alaealised, kelle abistamisele käesolev uurimistöö keskendub. Saatjata alaealine on alaealine, kes on eraldatud oma mõlemast vanemast ja teistest sugulastest ning kelle eest ei kanna hoolet täiskasvanu, kellele on see seaduse või tava kohaselt ette nähtud (UN Committee on the Rights..., 2005). Euroopasse on viimastel aastatel jõudnud järjest enam lapsi, kes on saabunud ilma saatjata ning on oma vanematest eraldatud (UNICEF, 2014) ja viibivad ka väljaspool oma päritoluriiki või alalist elukohta (European Agency for Fundamental Rights, 2011). UNICEFi (2014) järgi lahkuvad lapsed oma päritoluriigist erinevatel põhjustel: põgenedes vaesuse, relvakonfliktide, tagakiusamise, ärakasutamise eest, sattudes inimkaubanduse ohvriks, olles saadetud oma pere poolt paremate võimaluste otsingule, olles lahkunud ise või oma lähedastest rändeteeaktsioonil õnnetult eraldatud jne. Saatjata alaealiste puhul on oluline meeles pidada, et tegu on ennekõike lastega ning lähedaste hoolte puudumise tõttu on neil õigus eriaabile ning -kaitsele (UNICEF, 2014). Seega võib järeldada, et lähedaste hoolte puudumise tõttu on tegu just eriti haavatava sihtrühmaga. Çelikaksoy ja Wadensjö (2017) on kirjutanud, et seda gruppi peetakse üheks haavatavaimaks kõikide teiste migratsioonigruppide seas. Seda justnimelt põhjusel, et neil puudub võimalus perekonna või sugulastepoolsele hoolisusele (UNHCR, 2017). Ka Euroopa Parlamendi ja Euroopa Komisjoni (2013) rahvusvahelist kaitset puudutavas direktiivis paigutatakse saatjata alaealised haavatavate sihtrühmade alla. Antud sihtgrupi haavatavus väljendub näiteks kogetud traumaatiliste sündmuste võimalikus negatiivses mõjus lapse füüsilisele, intellektuaalsele, kultuurilisele, psühholoogilisele ja sotsiaalsele arengule (UNHCR, 1994). Näiteks on traumaatilise mõjuga vanemast lahus olemine, üksi teise keskkonda sattumine ning teel sihtriiki kogetud ja nähtud võimalikud ohtlikud olukorrad. Võib vaielda, et sarnased faktorid mõjutavad ka täiskasvanud põgenikke. Küll aga toimub lapseelne lapse eriti kiire areng (UNHCR, 1994), mistõttu on ka traumaatilistel sündmustel lastele ja nende arengule potentsiaalselt suurem mõju ning muudab nad seeläbi sellistes olukordades haavatavamaks kui täiskasvanud. Näiteks on vanemad ning pere lapsele oluline, et aidata temas kujundada enesekindlust, turvatunnet ja identiteeti, et laps ühiskonnas edukalt hakkama saaks (UNHCR, 1994). See illustreerib ilmekalt vanematest lahusoleku traumaatilist ning suurt mõju lapsele. Täiskasvanute puhul on nende isiksus aga enamasti piisavalt välja kujunenud, et iseseisvalt ühiskonnas edukalt toime tulla ning seetõttu suudavad nad valdavalt ka traumaatiliste sündmuste negatiivsete mõjudega

paremini toime tulla. Lisaks on leitud, et traumaatilised sündmused kutsuvad täiskasvanutes ja lastes esile erinevaid reaktsioone (American Psychiatric Association, 1987). Seda just laste ea ja arengutaseme tõttu. Näiteks viisid kuidas erinevate vaimse tervise probleemidega (ärevus, depressioon, posttraumaatiline stressihäire jne) toime tulla on mõningates piirides erinevad. Ühe näitena võib välja tuua posttraumaatilise stressihäire, mis võib välja kujuneda traumaatilise sündmuse mõjul. Posttraumaatilist stressihäiret iseloomustab traumaatilise sündmuse taaskogemine (nt läbi hirmuunenägude, läbi mõtetes valusate mälestuste läbielamise jne), traumaatilise sündmusega seotud aspektide vältimine (nt vastumeelsus meenutada sündmusega seotud mõtteid ja tundeid) ja suurenenud erutus seisundi sümptomid (nt unehäired, paanikahood jne). Lapsed aga taaskogevad traumaatilist sündmust näiteks seda sündmust korduvalt läbi mängides (nt erinevaid mänguasju kasutades) (Salmon ja Bryant, 2002), neil võib olla keeruline oma ea ja arengulise taseme tõttu väljendada traumaatiliste sündmusega seotud kogemuste mõju endale ning seda mõju tõlgendada või traumaatilised sündmused võivad esile kutsuda füüsilisi vaevusi nagu kõhu- ja peavalud (American Psychiatric Association, 1994: 426). Peale ealiste ja arenguliste iseärasustele mõjutab traumaatilise sündmuse kogemist ka lapse kultuuritaust. Nimelt annab kultuur kogetud kogemustele või traumale erilise tähenduse ja mõjutab seda, kuidas laps traumat kogeb (Lewis ja Ippen, 2004). Seetõttu tuleb vaadelda traumasid kultuurilises kontekstis, mis last saadab. Kultuurilise konteksti moodustavad näiteks aspektid, kuidas traumat päritolu- ja vastuvõtvas kultuuris mõistetakse ning aksepteeritakse, kuidas traumaga toimetulekut toetatakse, missugused rituaalid ja traditsioonid on loodud selleks, et traumaga toime tulla jne (Lewis ja Ippen, 2004). Näiteks kas traumaga toimetulekut peetakse rohkem indiviidi enda mureks nagu võib juhtuda individualistlikes kultuurides või traumaga aitab toime tulla laiem osa kogukonnast nagu võib ette tulla kollektivistlikes kultuurides. Vastavalt sellele võib varieeruda ka lapse vastuvõtlikkus ning soov abi saada.

2016. aasta lõpu seisuga oli maailmas umbes 75 000 saatjata alaealist, kelle peamised päritoluriigid olid Afganistan ja Süüria (UNHCR, 2017). ÜRO Pagulasameti (2017) raport aga väidab, et tegelik saatjata alaealiste arv võib olla veel suurem. Põhjus peitub nii avalduste alaraporteerituses (UNHCR, 2017), aga ka selles, et paljudel kordadel ei õnnestu saatjata alaealiste õiget vanust tuvastada, kas siis nende enda või vastavate ametnike teadmatuse, hirmu või suutmatuse tõttu (UNICEF, 2014). Nii võib juhtuda näiteks seetõttu, et saatjata alaealised valetavad end vanemaks või väidavad end olevat mõne teise pere liige, selleks et pääseda kiiremini edasi soovitud sihtriiki mujal Euroopas (Karas, 2016). Peale selle võib vanuse tuvastamise probleemseks muuta Euroopa piiride ülekoormatus saabuvate inimestega. Sel juhul

pole piisavalt ametnikke, varustust ega aega, mida nõuaksid protseduurid, et saatjata alaealise vanus tuvastada (IOM, i.a).

Sundmigratsioon ja sotsiaaltöö

Globaliseerumise tagajärjel liiguvad inimesed üha enam otsima paremat ja ohutumat elu ning tihti on nende esmased toetajad uues keskkonnas just sotsiaaltöötajad. Sotsiaaltöö migrantidega, aga ka sundmigrantidega pole midagi uut. Juba 19. sajandi USAs abistati saabunud migrante sotsiaalhoolekande teenustega, 19. sajandi lõpus keskendus *settlement*-majade liikumine immigrantide elukeskkonna ja elukvaliteedi parandamisele ning kogukonnakeskused olid avatud üle terve USA (Balgopal, 2000).

Selleks, et mõista paremini sotsiaaltöötajate poolt tehtavat tööd sundmigrantidega oleks tarvilik avada sotsiaaltöö mõiste olemust. Ülemaailmse sotsiaaltöö definitsiooni on 2014. aastal uuenenud kujul sõnastanud ja kinnitanud Rahvusvaheline Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsioon (Global Definition of Social Work, i.a). Sellele definitsioonile on eestikeelse tõlke välja pakkunud Selg (2014: 9) ning see kõlab järgmiselt:

„Sotsiaaltöö on nii praktiline põhinev kui ka akadeemiline teadusala, mis aitab kaasa sotsiaalsetele muutustele ja arengule, inimeste võimustumisele ja vabanemisele ning edendab sotsiaalset ühtekuuluvust. Sotsiaaltöös on tähtsal kohal sotsiaalne õiglus ja inimõigused, kollektiivne vastutus ja erinevuste austamine. Toetudes sotsiaaltöö teooriatele, sotsiaal- ja inimteadustele ning pärimusteadmistele, ärgitab sotsiaaltöö inimesi ja struktuure ületama elus ettetulevaid raskusi ning suurendama heaolu.“

Seega on sotsiaaltööl keskne ülesanne ühiskonna haavatavamate gruppide võimestamisel, nende heaolu parandamisel ja sotsiaalse õigluse eest seismisel. Üheks selliseks haavatavaks rühmaks võivad olla ka migrandid ning nende hulgas sundmigrandid. Migrantide puhul on tegu isikutega, kes liiguvad kas üle rahvusvahelise piiri või riigisiselt uude elupaika, et parandada enda materjaalset või sotsiaalset olukorda ja parandada enda või oma perekonna tulevikuväljavaateid (Glossary on Migration, 2004). Migratsioon jaguneb oma korda vabatahtlikuks ja mittevabatahtlikuks migratsiooniks. Mittevabatahtlikult liikunud inimeste ehk sundmigrantide rännet ilmestab, et rände põhjustel ilmneb sunni element ning oma praegusesse elupaika jäämine tähendaks ohtu nende elule ja elujärjele (Glossary on Migration, 2011). Migrantide haavatavus uues keskkonnas väljendub näiteks võimaliku sotsiaalse võrgustiku ja tugivõrgustiku puudumises (Valtonen, 2016), keeleoskuse või kultuuriteadlikkuse puudumises

vastuvõtvast keskkonnast jne. Lisaks sellele mõjutavad migrante ka riskitegurid nagu vaesus, töötus, diskrimineerimine, kultuuriliste, pere- ja sotsiaalsete sidemete laiali paiskamine (Weine, Hoffman, Ware, Tugenberg, Hakizimana, Dahnweigh, Currie ja Wagner, 2011), ekspluateerimine (nagu tööalane ekspluateerimine), vaimse tervise probleemid ja sotsiaalne eraldatus (Roestenburg, 2013). Kuna aga sundmigreerunutel pole tihti olnud võimalust vastuvõtva keskkonna võimalustega tutvuda ja end eluks seelses keskkonnas ette valmistada, siis on nende kohanemine omakorda veelgi keerulisem (Valtonen, 2016) ning seetõttu võivad riskitegurid veel eriti teravalt esile kerkida. Valtonen (2016) kirjutab, et sundmigrantide kohanemisprotsessi võivad mõjutada ka stressirohked ja traumaatilised kogemused, mis sundisid neid päritoluriigist põgenema ning mure teiste pereliikmete turvalisuse pärast.

Teisalt tasub sotsiaaltöös sundmigrantidega meeles pidada, et kuigi haavatava grupina ohustab neid palju riskitegureid, siis on sellel sihtgrupil olemas ka neile omane säilenõtkus, mis aitab neil uues keskkonnas valitseva olukorraga toime tulla (Roestenburg, 2013). Säilenõtkus tähistab võimet raskes ja riskirohkes olukorras siiski edukalt toime tulla, areneda ja kohaneda (Keck ja Sakdapoldrak, 2013). Säilenõtkus väljendub näiteks toetavas kogukonnas, kogukonnatunde tekkimises uues elukohas, pereliikmete toetuses, sarnaste inimeste lähedal viibimises (nt sarnase kultuuritaustaga inimesed) jne (Weine jt, 2011). Säilenõtkus on justkui kogum kaitsetegureid, mis inimesel uues olukorras toime aitavad tulla. Seega tasub sotsiaaltöötajal näiteks luua sidemeid ka erinevate kultuuri gruppidega ja organisatsioonidega oma kogukonnas, kes sel juhul saavad uustulijale tema uues keskkonnas sotsiaaltöötaja kõrval toeks olla ning kes võiksid moodustada tema esmase sotsiaalse ja tugivõrgustiku. Lisaks tuleks aktiivselt töötada ka kliendi perekonnaga ühenduse taastamise nimel juhul kui see on kaotatud, sest tegu on olulise kaitseteguriga.

Tulenevalt eelnevatest riski- ja kaitseteguritest jagab Roestenburg (2013) sundmigrantidega töötava sotsiaaltöötaja tegevused ja kohustused kahte kategooriasse:

- 1) toetus uude riiki ümberasumisel ja eluga kohanemisel (nt abi dokumentatsiooniprotsessidega, tööd ja elukohta puudutavad asjaolud jne)

- 2) töö kliendi vaimse ja sotsiaalse heaoluga (nt traumanõustamine, koduriiki maha jäänud pereliikmetega ühenduse ja suhtluse taastamine, perekondade taasühendamise protsessiga tegelemine).

Seejuures on töös teisest kultuurist pärit klientidega eriti oluline kultuuritundlikkus (Karelsohn, 2013), mis väljendub näiteks kliendi kultuuri, eri kultuuritaustaga inimeste sotsiaalsete väärtuste eripärade, kultuuriliste stereotüüpide ja suhtlemise iseärasuste tundmises (Jakubovskaja, 2010, Karelsohn, 2013 kaudu), aga hõlmab ka sotsiaaltöötaja eneserefleksiooni enda eelarvamuste osas ning tema oskustes neid kultuurialaseid teadmisi ja refleksiooni oma töös rakendada (Weaver, 1998, 1999). Seetõttu võib migrantidega tehtavat sotsiaaltööd nimetada kultuuritundlikuks sotsiaaltööks. Erinevad autorid on toonud välja kultuuritundlikku sotsiaaltöö alustalad: 1) sotsiaaltöötaja ettekujutus endast ja enese mõistmine, et olla teadlik enda kultuurilistest eelarvamustest (Weaver, 1998, 1999), 2) oma kliendi loo kuulamine ning klientidelt kui oma kultuuri ekspertidelt õppimine (Weaver, 1998, 1999), 3) teadmatusse aksepteerimine ja uudishimu olulisus kultuuritundlikkus sotsiaaltöös (Lee & Greene, 1999), 4) mõistmine, et on olemas teatud kultuuriliste teadmiste, väärtuse ja oskuste kogum (Devore & Schlesinger, 1995), mille avastamiseks ja tundma õppimiseks tuleb pingutada (Weaver, 1998, 1999), et saaks kasutada kultuuriliselt sobivaimat sekkumismeetodit oma töös (Boyle & Springer, 2001). Seega on konkreetsest kultuurilisest ettevalmistusest või teadmistest kultuuritundlikkus sotsiaaltöös veel olulisem sotsiaaltöötaja avatud ning uudishimulik hoiak kliendi kultuuri suhtes ja pingutus seda tundma õppida ning mõista, samal ajal enese tegutsemist, mõtteid ja tundeid reflekteerides. Kultuuritundlik sotsiaaltöö ei tähenda vaid kultuurilise konteksti arvestamisega kliendi elus vaid läheneb kliendile pigem holistiliselt. See tähendab, et oluline on arvestada ka inimese elu teiste dimensioonidega (nt sotsiaalne, kultuuriline, poliitiline, keskkondlik jne) ja nende omavahelise vastastikuse mõjuga. Näiteks võib kultuuritundlik sotsiaaltöö väljenduda selles, et ollakse teadlik ja võetakse arvesse erinevate kultuuride nägemust lapse täisikka jõudmisest ning arvestatakse seda asjaolu töö kujundamisel lapsega. Näiteks loetakse Saudi Araabias täisealiseks 15-aastast isikut (Human Rights Watch, 2008), kuid läänemaailmas on see valdavalt 18-aastane isik. Antud asjaolu võib aga oluliselt mõjutada töö kulgu lapsega, sest mõjutab näiteks seda, kuidas ning millisena laps end siinses maailmas tunnetab ja tajub.

Sotsiaaltöö saatjata alaealistega

Sundmigreeruvate inimeste üks alarühm on saatjata alaealised. Saatjata alaealised on alati olnud osaks migratsioonivooludest, kuid viimastel aastatel on näha nende arvu kasvu Euroopa Liidus (Levinson, 2011). Kui 2008. aastal palus Euroopa Liidult varjupaika pea 12 000 saatjata alaealist, siis 2015. aastal palus varjupaika juba 95 205 saatjata alaealist (Eurostat, 2018). See

märkimisväärne sihtrühma arvu kasv illustreerib ilmekalt vajadust panustada enam sotsiaaltöösse saatjata alaealistega Euroopa Liidus.

Euroopa Liidus on töös saatjata alaealistega seni juhtivaks põhimõtteks olnud lapse parimad huvid (European Migration Network, 2010) ning selle põhimõtte saab üle kanda ka saatjata alaealistega tehtavale sotsiaaltööle. ÜRO lapse õiguste konventsioonis defineerib artikkel 3 lapse parimaid huve järgmiselt: „Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeametite, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid (Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56).“ See tähendab seda, et otsustaja, kes langetab lapsega seotud otsuseid peab kõigepealt välja selgitama lapse kõik erinevad huvid ja vastavalt saadud tulemile hindama, mis võiks olla lapsele selles kogumis parim lahendus just sellel konkreetsel juhul, võttes samal ajal arvesse ka lapse õiguste konventsioonis sätestatud lapse õigusi ja lapse õigust väljendada oma arvamust (Aru ja Paron, 2015). Seega tehes või võttes vastu otsusi, mis puudutavad last, peavad alati esmajärjekorras esiplaanil olema lapse huvid. Samas on Aru ja Paron (2015) välja toonud, et lapse parimad huvid pole mõnel juhul otsuse tegemisel ainumääravad, kui see omab mõju teistele isikutele ja avalikele huvidele, sest siis tuleb arvestada ka neid huve. Näiteks olukorras, kus vanem kahjustab oma tegevusetuse või tegevusega lapse arengut. Ühelt poolt on lapse huviks olla oma vanematest mitte lahutatud ja olla nende poolt hooldatud, aga teisalt on lapsel õiguse turvalisele ja arendavale kasvukeskkonnale (Aru ja Paron, 2015). Siin olukorras on vastuolus lapse enda huvid ja õigused ehk õigus vanematele ja õigus turvalisusele, aga teisalt on lapse õigused konfliktis ka vanemate õiguste ning huvidega. Seega on lapse parimate huvide arvestamine ja järgimine mitmetasandiline protsess, kus otsuse võivad kujundada mitmed erinevad tegurid.

Kuna sotsiaaltööl saatjata alaealistega pole kindlat definitsiooni, siis võiks seda määratleda kui tööd, mida tehakse saatjata alaealiste heaks ja hüvanguks leidmaks lapse olukorrale parim püsiv lahendus. Eesti kontekstis, on sotsiaaltöö saatjata alaealistega töö korralduslikult poolelt siiani tähendanud asendushoolduse pakkumist: tagada lapsele eluase ning muu eluks vajalik, võimaldada nõustamise ja arstiabi kättesaadavus, pakkuda võimalust koolis käia ning osaleda keeleõppes (Schmidt, 2016). Eestis pakub seda teenust SOS Lasteküla, kus korraga saab teenusel olla kuni 5 last (Saatjata alaealised, i.a). Kui otsida pakutavatest teenustest täiendavaid näiteid mujalt Euroopa Liidust, siis Kreekas on saatjata alaealiste keskustes enamasti püsivalt koha peal ka psühholoog ning tõlgid, nagu näiteks Arsise keskustes (Arsis is., i.a).

Tegemist on samuti omapärase sotsiaaltöö sihtrühmaga, kellega töös tuleb tähele panna erisusi, mis paljude teiste sihtgruppide puhul nii aktuaalsed ei tundu. Näiteks oma staatuse ja ea tõttu eksisteerib suur risk, et saatjata alaealiste õigusi võidakse ära kasutada või neid ekspluateerida (Çelikaksoy ja Wadensjö, 2017). Lisaks sellele võib risk seisneda ka selles, et saatjata alaealiste õiget vanust ei suudeta tuvastada nagu varasemas peatükis mainitud. See jätab alaealised ilma aga neile mõeldud eriabist ja –kaitsest, mis suurendab omakorda saatjata alaealiste riski saada ära kasutatud või ekspluateeritud.

Töös saatjata alaealistega tõuseb päevakorda ka kultuuriteadlikkuse vajalikkus, koostöö tõlkidega aga ka suurem vajadus vaimse tervise spetsialisti teenuse järele, et aidata üksi rännanud lapsel uues keskkonnas paremini kohaneda ja tulla toime elumuutustega minevikus ning tänases päevas (Schmidt, 2016). Lisaks sellele on viimase migratsioonikriisi valguses probleeme tekitanud lapse täisealiseks saamine. Nimelt kaotab ta sel juhul mitmed lisaõigused ja lisakaitse, see aga paljastab värske täisealise uutele riskidele (UNICEF, 2014). Näiteks kaotab täisealine varjupaigataotleja õiguse ametlikule esindajale või eestkostjale ja majutusõiguse noortele mõeldud asutustes/peredes (UNICEF, 2014) samas kui noortele täiskasvanutele pole loodud kuigi palju majutusvõimalusi (UNHCR, 2014). Täiskasvanuikka jõudes kaotavad endised saatjata alaealised ka erinevad sotsiaalsed, majanduslikud ja haridusalased õigused. Näiteks on nad sunnitud ise tasuma psühholoogilise nõustamise eest, mis oli neile enne tasuta, nad võidakse saata täiskasvanutele mõeldud õhtukoolidesse või neil pole enam üldse õigust haridusalaseid toetuseid saada (UNHCR, 2014). ÜRO Pagulasameti (2014) andmetel ei saa täiskasvanuks saavad saatjata alaealised ka piisavalt asjakohast informatsiooni ja ettevalmistust end ees ootavast uuest olukorrast (nt missugused on nende tulevased õigused ja kohustused täisealisena).

1.2 Integratsioon

Integratsiooni olemus

Liikumine teise kultuurilisse keskkonda tähendab väljakutseid nii migrantidele kui ka inimestele neid vastuvõtvas keskkonnas (Valtonen, 2016) ning nõuab mõistmist ja pingutusi mõlemalt poolt. Selleks, et migrantide kohanemine teises kultuurilises keskkonnas edukalt kulgeks, on olulisel kohal integratsioon ning oma potentsiaalse tiheda kokkupuute tõttu sihtgrupiga on ka sotsiaaltöötaja roll integratsiooniprotsessis ülimalt oluline. Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (2011) järgi on integratsioon protsess, mille tulemusel kogukond teises kultuurilises keskkonnas tunnistab migrante oma ühiskonna osana nii individuaalsel kui

ka rühmatasandil. Integratsioon on aga kaheasuunaline protsess, mis nõuab üksteisega kohanemist nii migreerujatelt kui ka kohalikelt ja mis tähendab tähelepanu pööramist mõlema poole õigustele ning kohustusele ühiskonnas ning samas tuleb meele pidada, et eri riikides ja kontekstis võib integratsioon omada erinevat tähendust (Glossary on Migration, 2011). Seega on integratsioon samm edasi kohanemisest, mis on olemuselt valdavalt üheasuunaline protsess, kus inimesed teises kultuurilises keskkonnas ei ole uusi tulijaid veel aksepteerinud.

Integratsioon on mitmemõõtmeline protsess ja selle saab Entzingeri ja Biezeveldi (2003) järgi jagada neljaks dimensiooniks:

1. Sotsiaalmajanduslik dimensioon – integratsiooni selles dimensioonis iseloomustavad näitajad nagu migrantide tööhõive tase (sh erinevate sugude kaasatus tööturul), palgatase, sotsiaalkaitse kasutamise tase, haridustase (sh noorte migrantide osalemine hariduses), eluasemevalik ja eluaseme asukoha paiknemine üldpopulatsioonis (nn vaeste ja rikaste linnaosad)
2. Õiguspoliitiline dimensioon – integratsiooni selles dimensioonis iseloomustavad näitajad nagu naturalisatsiooni või elamisloa saanud migrantide arv aastas, topeltkodakondsusega migrantide arv, osalemisvõimalus poliitikas, kodanikuühiskonnas osalemine (nt klubide, seltside liige olemine), üldiselt iseloomustab seda dimensiooni migrantide õiguste ja kohustuste olemasolu, ulatus ja võrdlus põliselanikega
3. Kultuuriline dimensioon – integratsiooni selles dimensioonis iseloomustavad näitajad nagu migrantide suhtumine vastuvõtva riigi põhireeglitesse ja –normidesse (nt meeste ja naiste võrdsus ühiskonnas), kontaktide sagedus vastuvõtvas riigis ja päritoluriigis, abikaasa/elukaaslase valik (ehk kas abikaasa/elukaaslane on pärit päritoluriigist või vastuvõtvas riigist), keeleoskuse tase, õigusrikkumiste määr
4. Kogukondlik või keskkonna dimensioon – integratsiooni selles dimensioonis iseloomustavad näitajad nagu diskrimineerimisjuhtumite arv (nt ligipääsetavus riigiasutustele), migrantide tajumine vastuvõtva kogukonna poolt (nt migrantidevastased meeleolud), mitmekesisuspoliitikate hõlmavus ja mõjud, meedia roll kogukonna mõjutana.

Seejuures tuleb siiski meele pidada, et kõik need neli dimensiooni on omavahel tugevalt seotud ja neid on keeruline üksteisest eraldada (Entzinger ja Biezeveld, 2003). Seega on oluline käsitleda integratsiooni kui tervikut pöörates tähelepanu kõigile selle dimensioonidele.

Integratsioon ja akulturatsioon

Integratsiooni olemust ühiskonnas aitavad paremini mõista akulturatsioonistrateegiaid. Akulturatsioon tähistab järjekordseid muutusi kultuurinormides (nt käitumises, institutsioonides, väärtustes), mis saavad teoks siis, kui erinevate kultuurigruppide vahel on otsene ja pidev kokkupuude (nt migratsiooni tagajärjel) (Glossary on Migration, 2011). Akulturatsioonistrateegiaid on oluline mõista just seetõttu, et mõista paremini uute tulijatega toimuvat nende vastuvõtvast keskkonnas ja luua paremad tingimused integratsiooniks.

Berry (1997) järgi põhinevad akulturatsioonistrateegiad kahel mõõtmel: oma kultuuri säilitamise olulisus ja kontaktide otsimine teiste kultuurigruppidega uues keskkonnas. Akulturatsiooniprotsess hõlmab ka kahte gruppi: dominantne grupp ja mittedominantne grupp uues keskkonnas (Berry, 1997). Vastavalt varasemalt mainitud kahele mõõtmele ja grupile on autori järgi võimalik moodustada 4 akulturatsioonistrateegiat:

1. Assimilatsioon - mittedominantse grupi liikmed ei soovi säilitada oma kultuurilist identiteeti ja otsivad igapäevast kontakti teiste kultuurigruppidega
2. Integratsioon - mittedominantse grupi liikmed säilitavad vähemalt mingil määral oma kultuurilise identiteedi, kuid samas soovivad osa saada ja olla osaks ka dominantse grupi kultuurist
3. Separatsioon - mittedominantse grupi liikmed väärtustavad oma päritolukultuuri säilitamist ja samas soovivad vältida kontakti teiste kultuurigruppidega
4. Marginaliseerumine - mittedominantsel grupil väike huvi säilitada oma päritolukultuuri ja väike huvi leida kontakti ka teiste kultuurigruppidega.

Kõik need neli strateegiat eeldavad, et mittedominantsetel gruppidel on vabadus valida, kuidas nad soovivad akultureeruda ning kui dominantne grupp kasutab jõudu, et teatud akulturatsioonistrateegiat mittedominantsele grupile peale suruda, siis tuleb kasutada juba teistsuguseid termineid. Kuigi akulturatsioon võib esile kutsuda muutusi mõlemas osapool, siis reaalsuses akultureerub üks osapool ikkagi rohkem kui teine (Berry, 1991).

Berry (1991) järgi saab integratsioon edukalt teoks vaid siis, kui dominantne ühiskond on oma eesmärgis saada kultuuriliselt mitmekesiseks avatud ja kaasav ning see eeldab mittedominantselt ja dominantselt grupilt vastastikust kohanemist. Näiteks eeldatakse, et mittedominantne grupp võtab omaks dominantse ühiskonna põhiväärtused, samas kui dominantne grupp teeb jõupingutusi, et riigiasutused (nt haiglad, koolid) vastaksid kultuuriliselt

mitmekesise ühiskonna vajadustele (Berry, 1997). Näiteks Taanis oodatakse migrantidelt küll riigi põhireeglite ja –väärtuste järgimist, kuid ei tehta ettekirjutusi nende kultuuri, religiooni, riietumise ja söömisharjumuste järgimise osas (Entzinger ja Biezeveld, 2003). Integratsioon saab toimuda multikultuursetes ühiskondades (Berry ja Kalin, 1995), kus on näiteks kultuurilise mitmekesisuse suhtes toetav suhtumine ja positiivsed suhted eri kultuurigruppide vahel (Kalin ja Berry, 1995). Seega eeldab integratsioon teatavat kultuurilist küpsust ka vastuvõtvalt kogukonnalt ning tööd mitte üksnes uute tulijate kaasamisprotsessiga vaid ka kohaliku kogukonna kaasamisega.

1.3 Kreeka ja migratsioonikriis

Kreeka Euroopa migratsioonikriisi keskpunktis

Euroopa migratsioonikriisi üheks põhiliseks katalüsaatoriks oli 2011.aastal alanud Süüria kodusõda ning sellele järgnenud põgenikelaine Süüriast. Kuigi sõda sai alguse juba 2011.aastal, siis kuni 2015.aastani olid sõjapõgenikud varjupaika otsinud eelkõige Süüria naaberriikidest (nagu Liibanon, Jordaania ja Türgi), sest loodeti konflikti kiirele lõpule ja peatsele naasmisele koduriiki ning seetõttu leidsid Euroopasse tee veel vähesed (Kalantzakos, 2017). Sõjategevus aga intensiivistus (Kalantzakos, 2017) ning 2015. ja 2016. aastal kasvas põgenike ja migrantide arv Euroopa Liidu piiridel hüppeliselt, tõustes 1 miljoni inimeseni, kellest enamus põgenes Süüria sõjakoleduste eest (Euroopa Komisjon, 2017). See oli algus Euroopa migratsioonikriisile, mis Euroopa Parlamendi hinnangul on suurim põgenikekriis pärast Teist maailmasõda (Europe's migration crisis, 2017).

Migratsioonikriis tabas Kreekat haavatavas olukorras. Nimelt heitles Kreeka tõsisemalt juba 2010. aastast alates riiki räsitud majanduskriisiga, mis halvendas riigi elanike eluolu ja kasvatas kiiresti tööpuuduse määra (Kalantzakos, 2017). Suur põgenikevool ja enda riigi kehv majanduslik olukord võivad olla mõjutanud ka kreeklaste üldist suhtumist põgenikesse. 2016.aasta Eurobaromeetri uuringust selgus, et immigratsiooni väljaspoolt Euroopa Liitu suhtus negatiivselt 70% Kreekas küsitletutest, kuid teisalt oli pagulaste abistamise vastu 25% Kreekas küsitletutest, mis on madalam kui Euroopa Liidu keskmine. Seega võib rahva meelsuse osas leida vastakaid hinnanguid, kuid negatiivsed meeleolud siiski eksisteerivad. Rasked majanduslikud olud, suur põgeniketulv ja piiratud ressursid teevad olukorra riigis kindlasti pingelisemaks ning muudavad põgenike olukorra Kreekas keerulisemaks.

Kriisiaastatel on põgenikud Euroopasse illegaalselt liikunud peamiselt kahte marsruuti pidi: Vahemere idasuunda pidi (mis tähistab enamasti liikumist Türgist Kreekasse maad või merd

mööda) ning Vahemere kesksuunda pidi (mis tähistab enamasti liikumist Liibüast Itaaliasse merd mööda) (European Stability Initiative, 2017). Kuigi kriisiaastate jooksul on läbi Vahemere idasuuna jõudnud Euroopasse ehk Kreeka piiridele illegaalselt üle miljoni inimese, kellest suur osa oli pärit Süüriast ja Afganistanist, siis ei ole jäänud paljud neist Kreekasse pidama vaid liikunud edasi teistesse Euroopa riikidesse (Frontex, 2016). Näiteks oli ÜRO Pagulasameti (2018b) hinnangul 2018. aasta veebruarikuu seisuga Kreekas kokku 50800 põgenikku, kellest 3030 olid saatjata alaealised. Ka põgenikevood on oluliselt langenud. Kreekasse on selle aasta kolme esimese kuu jooksul meritsi jõudnud 5330 põgenikku, mis on oluliselt vähem kui 2 aastat varem sama ajaperioodi jooksul saabunud veidi üle 150 000 põgeniku (UNHCR, 2018a). Ka mehi on põgenike hulgas tavaliselt enam kui naisi. Näiteks märtsis olid ÜRO Pagulasameti (2018a) andmetel 40% saabunutest mehed, 38% lapsed ja 22% naised. Ühe võimaliku seletusena näeb Kalantzakos (2017) siinkohal asjaolu, et sõjategevuse intensiivistudes suurenes meestel ja poistel surve liituda võitlusega ning selle hirmus põgenesid nemad just eelisjärjekorras, sest sõjategevuses osalemine oleks tähendanud suure tõenäosusega surma.

Saatjata alaealised Kreekas

2016. aastal saabusid põgenikest lapsed Kreekasse enamasti koos oma perega ning 8% saabunud lastest olid saatjata (UNHCR, UNICEF ja IOM, 2017b). Ka 2017.aasta esimesest poolest pärinevad andmed kinnitavad sarnaseid tendentse, seejuures saatjata alaealiste hulk laste koguhulgast oli 11% (UNHCR, UNICEF ja IOM, 2017a).

Kui 2016. aastal oli saatjaga saabunud laste hulgas enam-vähem võrdselt nii poisse kui ka tüdrukuid ning lapsi igast eagrupist, kelle päritoluriigiks oli enamasti Süüria, Iraak või Afganistan, siis saatjata alaealiste puhul oli pilt veidi teistsugune. Nende hulgas olid enamasti poisid, keda oli 92% saatjate alaealiste koguhulgast, suurem osa lastest kuulus vanusegruppi 15-17 ning enamasti olid lapsed pärit Pakistanist, Afganistanist või Süüriast (UNICEF ja REACH Initiative, 2017). Peamine põhjus, miks näiteks Süüriast ja Afganistanist pärit lapsed teekonna üksi ette võtsid oli nende sõnul asjaolu, et nende perekonnal polnud piisavalt raha, et nendega teekonnal ühineda (UNHCR, 2015). Peamine põhjus põgenemiseks oli ebaturvaline olukord koduriigis, mille lõppu ei olnud samuti näha (UNICEF ja REACH Initiative, 2017). Lapsed ja vanemad, kuid nende hulgas ka saatjata alaealised nägid Kreekat oma teekonnal vaid transiitriigina ning sooviti jõuda riikidesse nagu Saksamaa, Rootsi ja Šveits, et kindlustada ligipääs parematele haridus- ja töövõimalustele (UNICEF ja REACH Initiative, 2017). Sama raporti kohaselt on paljude laste haridustee katkenud ja nad on keskmiselt ilma jäänud 2,5

aastast haridusest. Haridustee katkemist soodustasid laste sõnul näiteks sõjalised rünnakud koolidele või sõjaväeteenistusse sundimine (Norwegian Refugee Council ja Mercy Corps, 2016). Seega on mõistetav, et soov haridusteed jätkata paneb lapsed ja nende vanemad otsima uusi võimalusi, sest koduriigis haridusteed jätkata näib olevat võimatu.

Keeruline ja ajamahukas on ka lahenduse leidmine saatjata alaealiste olukorrale vastuvõtvas riigis. UNICEFi ja REACH Initiative raporti (2017) järgi võib legaalse lahenduse leidmine saatjata alaealiste olukorrale Kreekas ulatuda kuudest aastatesse ning seetõttu otsustavad paljud saatjata alaealised illegaalselt ja iseseisvalt Euroopa-siseselt edasi liikuda. Näiteks kasutavad lapsed illegaalselt edasiliikumiseks smugeldajate abi. Smugeldajat võib siinkohal defineerida kui vahendajat, kes transpordib ebaseaduslikul viisil üle rahvusvaheliselt tunnustatud riigipiiri inimesi, kellelt ta on selleks nõusoleku saanud (Glossary on Migration..., 2011). Illegaalne ja iseseisev Euroopa-sisene liikumine paljastab saatjata alaealised aga mitmetele riskidele nagu ärakasutamine ja kuritarvitamine (UNICEF ja REACH Initiative, 2017). Siiski raporteeris ÜRO Pagulasamet (2018b), et 2018. aasta veebruarikuu seisuga oli Kreekasse jäänud 3030 saatjata alaealist. See on arvestatav hulk lapsi, kellega sotsiaaltööeksperdid üle kogu Kreeka tööd teevad.

Saatjata alaealiste saabumisprotsess ja nende olukorrale parima püsiva lahenduse leidmine

UNICEF on koostanud juhendi, et pakkuda lähtepunkti selleks, kuidas töötada saatjata alaealistega Euroopa Liidus. Kuna Kreeka on Euroopa Liidu liikmesriik, siis saab juhendis edasi antavaid teadmisi üle kanda ka Kreeka olukorrale. Nagu varasemalt tõdetud saabuvad põgenikud Kreekasse enamasti Türki kaudu, kas merd või maismaad pidi (European Stability Initiative, 2017). Saabumisel läbivad saatjata alaealised UNICEFi (2014), ÜRO Pagulasameti, UNICEFi ning IRC (2017) ja EASO (2018) poolt väljaantud dokumentide järgi järgneva protseduuride protsessi:

1. Lapse esmane tuvastamine riigipiiril ja tema registreerimine.
2. Lapse informeerimine ja intervjuu läbiviimine lapse identifitseerimiseks ning tema olukorra selgitamiseks, lapse parimate huvide hindamine (BIA ehk *best interests assessment*), lapsele eestkostja määramine, vajadusel ka lapse vanuse hindamise protsessi läbiviimine.
 - a. Lapse vanuse hindamise protseduur viiakse läbi vaid siis, kui lapse vanuse õigsuse osas esineb põhjendatud kahtlusi (nt nad näevad vanemad välja kui 18-

aastased või nad on registreerinud end vanemana kui 18-aastasena kuigi näevad välja nooremad). Lapsi tuleb protseduurist informeerida, silmas pidada lapse parimaid huve ning tagada nende ligipääs õiguslikele abivahenditele, kui nad millegagi protseduuri osas ei nõustu. Esmane hindamine toimub vestluse ja lapse poolt esitatud dokumentide alusel. Seda viib läbi lastekaitsetöötaja koostöös kultuurilise vahendajaga. Arvamus lapse vanuse osas kujundatakse lapse esitatud ütluste, dokumentide ning lastekaitsetöötaja ja kultuurilise vahendaja muljete põhjal. Kui siiski esineb kahtlusi lapse vanuse osas, siis viiakse läbi teisene hindamine. Teisene hindamine võib endast sisaldada samuti intervjuud lapsega, aga ka psühholoogilist või meditsiinilist hindamist (nt hammaste vaatlust). Lapsel on õigus meditsiinilistest protseduuridest loobuda. Otsus lapse vanuse kohta tehakse lapse vaadete ja hinnangut läbi viinud meeskonna hinnangu alusel.

3. Tuvastatud saatjata alaealiste suunamine lastekaitseteenistuse juurde, mis vastutab laste turvalisuse, hoolduse, tervise ja haridusega seotud vajaduste eest, lapsele tegevuskava koostamine (sobiva varjupaiga-/immigratsioonimenetluse valimine ja teiste tegevuste otsustamine) ja sellega seoses lapse parimate huvide määramine (BID ehk *best interests determination*).
4. Vastavate instantside otsus rahvusvahelise kaitse saamise kohta, mis kinnitaks ka pagulasstaatust.
5. Tulenevalt rahvusvahelise kaitse otsusest, lapse olukorrast ja tema parimatest huvidest leitakse lapsele parim püsiv lahendus.
 - a. Võimalikud püsivad lahendused:
 - i. Integratsioon vastuvõtvas riigis
 - ii. Päritoluriiki tagasipöördumine ja reintegratsioon
 - iii. Kolmanda riigi lahendus (nt perekonna taasühinemise protsess kolmandas riigis)
 - iv. Muu immigratsioonimenetlus

Terve protsessi jooksul alates saatjata alaealise saabumisest kuni püsiva lahenduse leidmiseni seatakse esikohale eelkõige lapse parimad huvid (UNICEF 2014). UNICEFi (2014) järgi on lisaks eelnevale oluline ka meeles pidada, et saatjata alaealine on eelkõige laps ja teda tuleb sellele vastavalt kohelda (nt informeerida last lapsesõbralikul viisil) ning neil on õigus erikaitsele ja –abile.

Sotsiaaltöö saatjata alaealistega Kreekas

Kreekas töötavad sotsiaaltöökspertidid saatjata alaealistega peamiselt neid majutavates asutustes, mis kuuluvad valdavalt erinevatele MTÜ-dele (IOM, i.a). Sotsiaaltöökspertidid võivad saatjata alaealistega kokku puutuda vahetult juba riigipiiril (IOM, i.a), kuid intensiivsemalt puutuvad saatjata alaealised sotsiaaltöökspertidega kokku neid majutavates asutustes, kuna just seal tegeletakse parima püsiva lahenduse leidmisega igale saatjata alaealisele, mis võib olla küllaltki ajakulukas protsess.

Saatjata alaealiste majutamiseks on Kreekas hetkel kokku 48 spetsiaalselt neile mõeldud varjupaika, milles on kokku 1118 kohta, mis pole kaugeltki piisav, sest 2018.aastal jaanuaris ootas oma kohta varjupaigas 2104 saatjata alaealist (E.K.K.A., 2018). E.K.K.A. (2018) andmetel elavad saatjata alaealised, kes varjupaikadesse ei mahu näiteks nende jaoks loodud spetsiaalsetes turvatsoonides, hotellides, kuid mitmetel juhtudel on nad ka kodutud. Enamus varjupaikadest on mõeldud vaid poistele, kuigi esineb ka üksikuid „segakeskuseid“ ja tüdrukutele mõeldud keskuseid (Asylum Information Database, 2017). See on seletatav varasemalt välja toodud asjaoluga, et valdav osa Kreekasse saabuvatest saatjata alaealistest on justnimelt poisid (UNICEF ja REACH Initiative, 2017).

Majutusasutustes on lastel õigus saada mitmeid teenuseid. Näiteks õigusabi, arstiabi, tõlketeenused, kultuurilise vahendamise teenused (ingl *cultural mediation*), psühhosotsiaalne tugi ja vajadusel leitakse ka teisi vajalikke teenuseid (Child Protection Sub Working Group, i.a). Lisaks sellele peaks lapsel varjupaigas olema kindlad päevased tegevused nagu formaalses hariduses osalemine, mitteformaalse hariduse tegevustest osa võtmine ja eluoskuste harjutamine. Oluline on ka võimaldada saatjata alaealisel hoida sidet oma perekonnaga (nt võimaldada lapsel telefonitsi oma perekonnaga kontakteeruda) (Child Protection Sub Working Group, i.a). Kreekas on kõigile saatjata alaealiste määratud ka ajutine eestkostja, kelleks on alaealiste küsimustega tegelev riigiprokurör (Asylum Information Database, 2017), keda tuleb informeerida ja temalt luba saada igale otsusele ja tegevusele, mis last puudutab (nt vastuvõtt kooli) (IOM, i.a).

Kvalifitseeritud varjupaiga personali kohalolu peab varjupaigas olema tagatud ööpäevaringselt (Child Protection Sub Working Group, i.a). Vastavalt teenustele, mida lapsed keskuses vajavad peaksid seega keskuse personali moodustama kasvatajad, tõlgid, sotsiaaltöötajad, psühholoogid, võimalusel ka sotsiaalpedagoogid, juriidiline tugi ja muu abistav personal.

Kogu töö (sh sotsiaaltöö) saatjata alaealistega Euroopas juhindub peamiselt lapse parimate huvide põhimõttest (European Migration Network, 2010) ning seetõttu saab selle üle kanda ka Kreeka sotsiaaltööle saatjata alaealistega. Euroopas on töös saatjata alaealistega aluseks ÜRO Laste õiguste konventsioon, 1951.aasta Genfi pagulasseisundi konventsioon, Euroopa inimõiguste konventsioon, Dublini III määrus ja Euroopa Liidu ümberasustamiskava (UNICEF ja REACH Initiative, 2017).

PROBLEEMISEADE

Ühe viimaste aastate suurima migratsioonikriisi tagajärjena on Euroopasse ja Euroopa piiridele jõudnud suur hulk põgenikke, kelle hulgas on ka palju lapsi ning kellest osa on Euroopasse jõudnud ilma saatjata. Seejuures tõusis saatjata alaealiste arv paar aastat tagasi hüppeliselt, ulatudes 95205 lapseni. Saatjata alaealisi peetakse üheks haavatavaimaks grupiks kõikide teiste migratsioonigruppide seas, sest hooldajast lahusolek, aga ka lapse staatus ja iga tõstab riski, et saatjata alaealiste õigusi võidakse ära kasutada või neid ekspluateerida. Lisaks võivad lapsed teel sihtriiki kogeda või olla tunnistajaks traumaatilistele ja ohtlikele sündmustele ning see ei mõju kindlasti hästi laste arengule ega ka heaolule. Seega on tegemist sihtgrupiga, kellega töö nõuab tundlikku ning teadlikku lähenemist, et neile nende olukorras parimal viisil toeks ja abiks olla.

Teisalt kerkib siit probleem, sest mitmed sihtriigid ja ka nende sihtriikide sotsiaaltöötajad, kuhu saatjata alaealsed Euroopa Liidus võivad jõuda, ei oma kuigi palju kogemusi saabuva sihtrühmaga või siis kogemust nii suurtes hulkades saabuva sihtrühmaga. Ometigi, võttes arvesse saatjate alaealiste suurt haavatavust, on teadlik ja tundlik lähenemine ning aimdus sihtgrupi olemusest üldiselt, aga ka sotsiaaltöös äärmiselt oluline. Nii on ka omalaadses olukorras sotsiaaltöötajad neis riikides, kus kokkupuude sihtgrupiga on olnud olematu või väike, sest töö saatjata alaealistega võib sotsiaaltöötajate jaoks kaasa tuua senitundmatuid väljakutseid.

Selleks, et vähendada sotsiaaltöötajate teadmatust ja stressi uue olukorra ees ning tulemaks toime kriisi tagajärgedega oma koduriigis võiks lahendusena näha seda, et Euroopa riigid jagaksid omavahel juba omandatud teadmisi töös saatjata alaealiste sihtgrupiga. Seetõttu on saatjata alaealistega n-ö rindejoonel (nt Kreekas) töötavate spetsialistide tõlgendused, arusaamad ja kogemused sotsiaaltöös antud sihtgrupiga hindamatuks infoallikaks, mis aitavad mõista sotsiaaltööd saatjata alaealistega. Nende teadmiste põhjal saab teha soovitusi ka sotsiaaltöötajatele piirkondades, mis pole kriisiga veel nii põhjalikult kokku puutunud, valmistades neid ette võimalikuks tööks sihtgrupiga. Seeläbi saab vältida teiste varasemalt tehtud vigu, rakendada töös sihtgrupiga kiiremini efektiivsemaid meetodeid ning tagada saatjata alaealiste parema integratsiooni.

Tuginedes probleemipüstitusele on antud uurimistöö eesmärk on anda ülevaade sihtgrupipõhisest sotsiaaltööpraktikast saatjata alaealiste varjupaikades Kreekas, põhinedes nendes varjupaikades töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate arvamustele.

Lähtuvalt uurimistöö eesmärgist püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

1. Kuidas saatjata alaealistega töötavad Kreeka sotsiaaltöötajad hindavad Euroopa migratsioonikriisi mõju oma tööle?
2. Missugused on saatjata alaealiste kui sotsiaaltöö sihtrühma eripärad saatjata alaealistega töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate arvates?
3. Missuguseid integratsioonitegevusi kasutavad saatjata alaealistega töötavad Kreeka sotsiaaltöötajad oma töös saatjata alaealistega ja kui efektiivseks need antud sotsiaaltöötajate arvates on osutunud?
4. Missugused on saatjata alaealistega töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate enda suurimad õppetunnid töös antud sihtgrupiga nende enda arvamusel põhinedes?

2. METOODIKA

Uurimistöö eesmärgi teostamiseks kasutasin kvalitatiivset lähenemisviisi. Kvalitatiivset lähenemisviisi kasutatakse selleks, et uurida nähtusi nende tavapärase keskkonnas (Denzin ja Lincoln, 2000:3) läbi inimeste poolt neile antud tähenduste (Denzin ja Lincoln, 2005:3) ja selgituste (Draper, 2004). Näiteks püütakse mõista osalejate maailmavaadet, arusaamu, tõlgendusi, kogemusi (Laherand, 2008) eesmärgiga aru saada, kuidas inimesed maailma enda ümber mõistavad ja tajuvad (Merriam, 2009:13).

2.1. Andmekogumismeetod

Andmekogumismeetodina kasutasin poolstruktureeritud intervjuusid. Poolstruktureeritud intervjuu pakub küll ettevalmistatud küsimuste näol intervjuule esmast struktuuri, kuid intervjuu viiakse siiski läbi vestlusevormis, pakkudes intervjuueeritavale võimalust tuua välja teemad, mis on tema arvates olulised, kuid pole intervjuuküsimustes kajastunud (Longhurst, 2016). See võimaldab uurijal lisaks otsitavale infole avastada ka uusi infokilde ja mõttemustreid. Ühtlasi oli tegu eksperdiintervjuudega, sest intervjuudes osalesid vaid kindlas valdkonnas kindla sihtrühmaga töötavad sotsiaaltöötajad (Laherand, 2008).

Intervjuud viisin läbi paarisintervjuudena. See tähendab seda, et kõigil läbiviidud intervjuudel viibis lisaks minule kui intervjuueerijale ka kaks intervjuueeritavat. Kuna intervjuuprotsessis osales mitu inimest korraga, siis saab sedalaadi intervjuule üle kanda ka mõned fookusgruüintervjuule omased jooned. Näiteks saavad intervjuueeritavad üksteist intervjuu käigus parandada, tasakaalustada (Patton, 2002) ning vajadusel täiendada. Nii jõuab uurijani terviklikum ja detailsem info, mis hõlmab mitme erineva inimese vaatenurki.

2.2. Uurimuses osalejad

Poolstruktureeritud intervjuudes osales kuus Kreeka sotsiaaltöötajat, kes töötasid saatjata alaealistega saatjata alaealiste varjupaikades Kreekas. Kokku külastasin poolstruktureeritud intervjuude läbiviimiseks kolme saatjata alaealiste varjupaika üle Kreeka. Intervjuueeritud sotsiaaltöötajad olid sotsiaaltöötajana tegevad olnud 7 kuust kuni 10 aastani. Intervjuudes asendasin konfidentsiaalsust silmas pidades intervjuueeritavate nimed koodidega: INT1, INT2, INT3, INT4, INT5, INT6.

2.3. Uurimuse käik

Idee uurimus just antud teemal läbi viia tulenes minu enda isiklikust sügavamast huvist rahvusvahelise sotsiaaltöö vastu ning kokkupuutest rahvusvahelise kaitse saajate ja nende tugiisikutega Eestis. Samuti oli määravaks asjaolu, et mul oli võimalus 2017. aasta suvel viibida ühes Kreeka saatjata alaealiste varjupaigas sotsiaaltöö praktikal. Koostöös juhendajaga täpsustasime enne praktikale suundumist uurimuse fookust ja kasutatavat metodoloogiat.

Andmete kogumiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuusid, mille viisin Kreekas läbi ajavahemikus 22.-25.08.2017. Poolstruktureeritud intervjuudes osalejate leidmiseks võtsin e-kirja teel ühendust kaheksa varjupaigaga, kelle kontaktid leidsin internetist. E-kirjas sisaldus üldine info uuringu kohta ja potentsiaalsed intervjuuküsimused. Osalejate valikukriteeriumina oli oluline, et intervjuueeritavate näol oleks tegu sotsiaaltöötajatega või mõne spetsialistiga, kellel on sarnased ülesanded, kuna antud uurimustöö keskendub sotsiaaltööle saatjata alaealistega. Selektioon organisatsioonide vahel toimus huvi ülesnäitamise alusel. Positiivse vastuse sain kolmelt varjupaigalt. Mitteosalemise põhjusena tõid negatiivse vastuse andnud organisatsioonid välja ajapuuduse, kehva inglise keele oskuse ja võimalikud turvariskid. Turvariskide all tõid varjupaikade töötajad esile näiteks asjaolu, et kuna saatjata alaealiste sihtgrupp on väga haavatav, siis ükskõik missugune antud sihtrühma puudutav info levik väljaspool varjupaika võib kujutada ohtu saatjata alaealiste sihtgrupile varjupaigas. Näiteks kardeti info levikut ühes varjupaigas väljaspool asutust seetõttu, et antud infot võivad ära kasutada smugeldajad. Siiski tasub mainida, et uurimuses osalemises turvariskide nägemine sõltus töötajate varasemast kogemusest nende töös (nt kas keegi oli nende usaldust tööalaselt kuritarvitanud), mille tõttu oli minul kui välisel isikul vastavalt sellele, kas lihtsam või raskem nende usaldust võita, et intervjuusid varjupaikades läbi viia. Kuna tegemist oli delikaatse teemaga, siis on keeruline ka turvariske antud juhul täielikult defineerida, sest mõnikord ei soovitud ka lisada, mida turvariskide all täpsemalt mõeldakse. Väljavalitud kolm varjupaika olid uurimuse osas positiivselt meelestatud ning valmis panustama. Intervjuude jaoks leppisin iga varjupaigaga kokku intervjuu läbiviimiseks sobiva aja. Kõigis kolmes varjupaigas viisin keskuse töötajatega läbi poolstruktureeritud intervjuud ning igast varjupaigast võttis intervjuust osa 2 sotsiaaltöötajat. Intervjuud toimusid intervjuueeritavate poolt välja valitud tingimustes ehk kõik intervjuud toimusid tööpäevadel varjupaiga sotsiaaltöötajate kabinettides. Vestlused lindistasin diktofoniga, mille kasutamiseks sain varasemalt intervjuueeritavatelt suulise loa. Lühim intervjuu kestis ühe tunni ja kümme minutit

ning pikim ligi poolteist tundi. Pärast intervjuude toimumist transkribeerisin, kodeerisin ja kategoriseerisin kogutud andmed.

2.4. Analüüsimetod

Intervjuude käigus kogutud andmete analüüsimiseks kasutasin temaatilist analüüsi. Temaatilise analüüsi eesmärk on esitada uurimuses osalejate poolt väljendatud arvamusi, kogemusi ja lugusid nii täpselt ja kõikehõlmavalt kui võimalik (Guest, McQueen ja Namey, 2012) ning seehulgas leida andmetes peituvad arusaamad ja tähendused (Ezzy, 2002; Flick, 2011). Analüüsi käigus indentifitseeritakse uuritavates andmetes tähtsamad teemad ning teemade mustrid (Braun ja Clarke, 2006), seejärel jagatakse identifitseeritud teemad sarnasuse alusel kategooriatesse ning tekkinud kategooriad koondatakse mõneks keskseks teemaks (Benaquisto, 2008). Samuti võimaldab temaatiline analüüs avastada uusi teemasid, millele uuringu läbiviija polnud varasemalt mõelnud (Braun ja Clarke, 2006; King, 2004) või mida polnud adresseeritud uurimisküsimustes. See aga annab võimaluse uurimuses osalejate poolt esitatud arvamusi esitada võimalikult kõikehõlmavalt, ilma et midagi peaks uurimisprotsessis kõrvale heitma.

Temaatilises analüüsis on kodeerimisprotsess jagatud kolme etappi: avatud kodeerimine, telgkodeerimine ja selektiivne kodeerimine (Benaquisto, 2008). Benaquisto (2008) järgi loetakse avatud kodeerimise käigus transkribeeritud tekste mitmeid kordi läbi ning täheldatakse üles kõik tähtsamad esile kerkinud teemad. Telgkodeerimise etapis koondatakse avatud kodeerimise protsessis üles täheldatud teemad kokku spetsiifilisemate teemadeplokide alla, kuid oluline on ka arvestada veel uute koodide esilekerkimisega ning viimases selektiivse kodeerimise etapis koondatakse omakorda teemaplokid mõne keskse teema ümber (Benaquisto, 2008). Sarnaste teemade ja kategooriate koondamisel moodustus kodeerimisprotsessi lõpuks 4 keskset teemat: 1. Sotsiaaltöötajate arvamused kriisi mõjust nende tööle, 2. Saatjata alaealiste sihtgrupp ja sotsiaaltöö nendega Kreekas, 3. Integratsioonitegevused sotsiaaltöös saatjata alaealistega, 4. Sotsiaaltöötajate õppetunnid sotsiaaltöös saatjata alaealistega.

2.5 Uurimuse eetiline aspekt

Enne intervjuude läbiviimist informeerisin uuringus osalejaid uuringu sisust ning tegin kindlaks, kas isikud on nõus uuringus osalema. Konfidentsiaalsuse tagamiseks on kõigi osalejate nimed asendatud koodidega ning muud osalejate või nende hoolealuste konfidentsiaalsust ohustavad andmed jäänud avaldamata (nt keskuse asukoht, intervjuudes mainitud isikute nimed ja muud aspektid, mis võimaldaksid osaleja identiteedi tuvastada).

Intervjuudest pärit osalejate ütlused esitan muutumatul kujul, kuid tuleb olla teadlik, et vähene erinevus algselt öeldust on võimalik, sest tõlkisin intervjuudest pärit osalejate ütlused inglise keelest eesti keelde.

Lisaks sellele ei olnud mul võimalik antud töös kajastada osalusvaatluse andmeid, sest varjupaiga töötajad, kus osalusvaatlust läbi viisin soovisid, et ma neid andmeid turvalisuse kaalutlustel oma töös ei esitaks ning seetõttu pole osalusvaatluse teel kogutud andmeid antud töös esitatud.

2.6. Uuriija refleksiivsus

Kvalitatiivseid uurimismeetodeid kasutades esineb tahes tahtmata risk, et uurija isik ja isiksus mõjutab mingil määral uurimuse protsessi (nt intervjuude kulgu). Seega on uurimuse läbiviijal oluline mõtestada ja analüüsida ka oma rolli uurimuse protsessis, et mõista selle rolli mõju uurimuse tulemustele.

Uurimistöö käigus täpsustasin nii uurimustöö teemat, eesmärki ning uurimisküsimusi. Peamised muudatused olid tingitud asjaolust, et algselt planeerisin uurimistöös kasutada ka osalusvaatluse teel kogutud andmeid, kuid kuna seda polnud võimalik turvalisuse kaalutlustel teha, siis oli vajalik kohandada ka uurimistöö fookust, mis tõi kaasa väikesed muutused uurimistöö teemas, eesmärgis ja uurimisküsimustes.

Intervjuude kavandamise puhul pörkusin esmalt kokku erialaspetsiastide usaldamatusega minu kui uurija ja välise isiku suhtes, mis väljendus selles, et kohtasin mitmel puhul suhtumist, kus oldi tõrksad turvalisuse kaalutlustel osalema. Kuna need spetsialistid töötavad väga haavatava sihtrühmaga, siis on arusaadav, et turvalisuse huvides peavad nad olema välistele isikutele infot avaldades või oma tegevustest osa võtta lastes olema eriti ettevaatlikud (nt smugeldajateohu tõttu). Turvalisuse kaalutlusel loobusid ka mitmed organisatsioonid minu intervjuupakkumisest.

Lisaks usalduse aspektile tekitasid intervjuudes probleeme ka keelebarjäärid. Intervjuudes osalenud töötajate keeletase oli kõikuv ning tajusin, et vahel, kui tundus, et intervjueeritavad ei leia sobivat väljendit või sõna, aitasin ise liialt palju kaasa ning selle tagajärjel võisin neile n-ö sõnad suhu panna. Intervjuudes kujunes ka juhuslikult olukord, kus igas intervjueeritavas paaris oli üks inimene, kes oskas inglise keelt oluliselt paremini kui teine. Mõnes mõttes lihtsustas see minu kui uurija rolli, sest kui nõrgem keeleoskaja ei mõistnud midagi minu räägitavast, siis tugevam keeleoskaja tõlkis küsimuse kreeka keelde või aitas nõrgema keeleoskaja vastust

inglise keelde tõlkida. Selline käitumine kätkeb aga endas ka teatavaid riske, sest tõlgitud küsimus või vastus ei pruugi olla samasugune, kui uurija või vastaja poolt esitatud. Peale selle oli keeruline ka nõrgemat keeleoskajat tihti suuremal määral vestlusesse kaasata ning nii juhtuski, et enamus aega rääkis seetõttu tugevam keeleoskaja.

Viimaks olin positiivselt üllatunud kui sujuvalt intervjuud kulgesid. Kuigi olin varasemalt paika pannud teemaplokid küsimustega, siis tihti hüpati ilma minupoolse instruksioonita sujuvalt ja loomulikult ühelt teemalt teisele, kattes küsimuste amplituuda, mille olin ette valmistanud. Siiski jälgisin, et kõik intervjuuküsimustes adresseeritud teemad saaksid vastajate poolt kaetud. Lisaks sellele andis intervjuudele ka palju kaasa asjaolu, et intervjuuajal käisid teised spetsialistid samaaegselt. Sellest tulenevalt said nad üksteise vastuseid täiendada, andes olukorrast detailsema ülevaate. Kuna kõik intervjuud toimusid keset tööpäeva, siis esines intervjuudes ka katkestusi, kas siis telefonikõnede, ruumi sisenevate teiste töötajate või laste näol. Panin tähele, et kui intervjuu ajal käis palju inimesi ruumist sisse-välja (nt käisid teised töötajad ja lapsed nõu küsimas, üks intervjuuajal käisid teistest pidi tööülesannete tõttu korra lahkuma), siis see mõjutas ka intervjuu üldist sujuvat kulgu negatiivselt.

3. TULEMUSED JA ARUTELU

Analüüsisin poolstruktureeritud intervjuude abil kogutud andmeid temaatilist analüüsi kasutades. Antud peatükis esitan kokkuvõtvalt-arutlevalt analüüsi käigus saadud tulemused. Andmeanalüüsi tulemused ja arutelu esitan järgnevate alateemadena: 1. Kreeka sotsiaaltöötajate arvamused kriisi mõjust nende tööle, 2. Saatjata alaealiste sihtgrupp ja sotsiaaltöö nendega Kreekas, 3. Integratsioonitegevused sotsiaaltöös saatjata alaealistega Kreekas, 4. Kreeka sotsiaaltöötajate õppetunnid sotsiaaltöös saatjata alaealistega. Analüüsi tulemusel moodustunud kesksed teemad peegeldavad pea täielikult ka varem püstitatud uurimisküsimusi.

3.1. Kreeka sotsiaaltöötajate arvamused kriisi mõjust nende tööle

2015. ja 2016. aastal kasvas põgenike arv Euroopa piiridel (sh Kreeka piiridel) hüppeliselt (European Commission, 2017). Samuti polnud kreeklased sellel ajal veel täiel määral taastunud riiki mõned aastad tagasi räsitud majanduskriisist (Kalantzakos, 2017). Suurenev põgenike arv ning keerulised olud koduriigis panid kreeklased küllalkti pingelisse olukorda. Seda pingelist olukorda tajusid oma töös ka kõik intervjuueeritavad sotsiaaltöötajad. Kriis tõi sotsiaaltöötajate töösse palju väljakutseid, millest paljud mõjutavad nende tööd veel tänaseni:

INT1: „*Kui meil oli vähem personali kui praegu ja nõudlus teenuse järgi oli suur, siis pidime rohkem töötama ja rohkem kui tavaliselt töötama väljaspool tööaega.*“

Suurenenud inimeste arv tõi kaasa suurema nõudluse teenuse järele, mida osutasid saatjata alaealiste varjupaigad Kreekas. Sellega omakorda kaasnes ruumipuudus sihtrühmale mõeldud varjupaikades, saatjata alaealistega töötavate sotsiaaltöötajate töökoormuse kasv ning väheste rahaliste vahendite tõttu ka personalipuudus. Näiteks toodi terava probleemina esile tõlkide puudust, kelle olemasolu töös saatjata alaealistega on hädavajalik, et tagada neile terviklik teenus ja laste parimate huvide jälgimine. Lisaks kurtsid sotsiaaltöötajad, et suurenenud koormus ning sihtgrupi suur „voolavus“ ei võimaldanud neil oma tööd piisavalt kvaliteetselt teha:

INT1: „*Meil polnud polnud palju aega, et /.../ keskenduda individuaalsetele juhtumitele, sest /.../ kogu aeg saabusid uued poisid ja teised poisid lahkusid. /.../ Meil ei olnud aega, et keskenduda juhtumitele nii nagu me sooviksime.*“

Sarnasele tulemusele on jõudnud oma uurimuses Frontex (2016), et paljud inimesed (sh saatjata alaealised) ei jäänud Kreekasse pidama vaid soovisid edasi liikuda teistesse Euroopa riikidesse. Kreekat nähti pigem transiitriigina (UNICEF ja REACH Initiative, 2017) teel paremas

olukorras lääneriikidesse. Seetõttu ei võimaldanud saatjata alaealiste lühike peatumine neile mõeldud varjupaikades Kreekas sotsiaaltöötajatel osutada neile terviklikku teenust ning tihti tuli rahulduda vaid nende esmase informeerimisega nende olukorrast ja võimalustest.

Teisalt nägid intervjueritud sotsiaaltöötajad Euroopa migratsioonikriisi mõjusid oma tööle ka positiivsetena. Kuigi sihtgrupi suur pealevool ja suurenenud töökoormus halvendasid ühelt poolt tehtava töö kvaliteeti nähti kriisis ka töö kvaliteedi parandajat. Näiteks toodi välja suurenenud koostööd teiste organisatsioonide ja riikidega, kes olid saatjata alaealiste varjupaikadele Kreekas abiks nende töö kujundamisel. Järk-järgult suudeti ka uue personali värbamisega vähendada töökoormust ja tagada personali pidev kohalolu varjupaikades. Peale selle tõi kriis kaasa mitmeid muutusi saatjata alaealiste varjupaikade töökorralduses. Näiteks varjupaikade kommunikatsioonis ja sotsiaaltöö korraldamisel:

INT3: „*Näiteks me hakkasime suhtlema e-mailide kaudu. Ma pole kindel, kas me 4 aastat tagasi kasutasime e-maile.*“

Seega suutsid sotsiaaltöötajad hoolimata keerulisest olukorrast edukamalt toime tulla, areneda ja kohaneda. Lisaks eelnevale tõid intervjueritud sotsiaaltöötajad kriisi positiivse tagajärjena välja ühiskonna üldise teadlikkuse tõusu sihtrühmast, põgenikest ja tööst, mida sihtrühmaga tehakse. Sotsiaaltöötaja, kes oli ühes saatjata alaealiste varjupaigas töötanud 10 aastat rääkis järgmist:

INT1: „*Kui ma ametnikega (varasemalt) rääkisin ja ütlesin, et olen sotsiaaltöötaja pagulastele mõeldud laagris, siis nad isegi ei saanud aru, mis see on. Aga nüüd nende aastate jookul /.../ kui peaaegu igas Kreeka linnas on pagulasi /.../ hakkasid inimesed aru saama, kus sa töötad, kes sa oled ja mida sa täpselt sellistes laagrites teed.*“

Teadlikkuse kasv hõlbustab sotsiaaltöötajate tööd, sest ühelt poolt on teadlikumad inimesed suurema tõenäosusega ka koostööaltimad ja rohkem valmis uustulijaid kogukonda vastu võtma. Teisalt on suurel informatsioonihulgal, milles leidub nii positiivseid ja negatiivseid kajastusi ühiskonnas jätkuvalt polariseeriv mõju.

Kokkuvõtlikult oli intervjuus osalejate vastustest tajuda, et kuigi kriisi mõjudega on osaliselt suudetud toime tulla, siis võimalusi töö arendamiseks ja parandamiseks on veel küllaga ning kriisi mõjudest tingitud väljakutsed on mõningal juhul veel siiani aktuaalsed.

3.2. Saatjata alaealiste sihtgrupp ja sotsiaaltöö nendega Kreekas

Intervjueeritud sotsiaaltöötajad andsid oma vastustes ülevaate nii sihtrühmast üldisemalt, aga ka sihtrühma eripäradest, millega saatjata alaealistega töötav sotsiaaltöötaja peaks arvestama. Samuti kirjeldasid intervjueeritavad sellega seoses oma töö sisu saatjata alaealistega.

Saatjata alaealiste sihtgrupi olemus ja sihtgrupi eripärad

Kõik minu poolt külastatud saatjata alaealiste varjupaigad majutasid vaid poisse, kelle vanus jäi vahemikku 12-17 ning nende päritoluriikideks olid Afganistan, Pakistan, Süüria, Iraak, aga ka mõni Aafrika või Aasia riik nagu Maroko või Bangladesh. See ühtib varasemalt esitatud andmetega, kus väideti, et valdava osa saatjata alaealiste koguhulgast moodustavad vanemas eagrupid poisid, kelle päritoluriigiks on Pakistan, Afganistan või Süüria (UNICEF ja REACH Initiative, 2017). Kalantzakos (2017) tõi poiste suurema arvu põhjenduseks välja asjaolu, et sõjategevuse intensiivistudes sihtrühma koduriikides kasvas poistel tihti surve liitlusega ning et tõsisemaid tagajärgi vältida põgenesid just nemad esimestena. Kui aga pärsin ühelt sotsiaaltöötajalt põhjuste kohta, miks tüdrukuid saatjata alaealiste hulgas nii vähe on vastas ta järgmist:

INT5: „Tüdrukud ei tule üksi nii palju, sest perekonnad Afganistanis ja Pakistanis saadavad poisse, et nad leiaksid töö ja teeniksid oma perekonna jaoks raha. Tüdrukutel oleks raske seda teha.“

Seega võib suuremat poiste hulka sihtgrupi hulgas seletada ka asjaolu, et poisse nähakse Afganistani ja Pakistani perekonnas suurema tõenäosusega rollis, kus nad perekonna heaks elatist teeniks. Seetõttu oleks siinkohal tarvilik kasutada kultuuritundlikku sotsiaaltöö lähenemist, et mõista lapse päritolukultuurist tulenevate soorollide, vanuse kontseptsiooni ja eluolu mõju tema eluolule praeguses keskkonnas.

Lisaks sellele täheldati kõikidest intervjuudes seda, et saatjata alaealiste sihtrühmal on ka mõned eripärad, millega sotsiaaltöötajad peaksid arvestama. Näiteks tõid kõik intervjueeritud sotsiaaltöötajad intervjuudes välja, et saatjata alaealiste näol tegu väga haavatava sihtgrupiga. Eriti muudavad intervjuus osalejate sõnul saatjata alaealised haavatavaks traumaatilised minevikukogemused ning kogetud sõjakoledused. See on kooskõlas varasemalt välja toodud saatjata alaealisi mõjutavate riskiteguritega. Näiteks mõjutavad nende haavatavust riskitegurid nagu kultuuriliste, pere- ja sotsiaalsete sidemete laiali paiskamine (Weine jt, 2011), vaimse tervise probleemid, sotsiaalne eraldatus (Roostenburg, 2013) ning stressirohked ja

traumaatilised kogemused (Valtonen, 2016). Saatjata alaealisi võivad sotsiaaltöötajate sõnul selle haavatavuse tõttu ümbritseda mitmed ohtlikud olukorrad.

INT1: *“Nad on haavatavamad sattumaks illegaalsetesse olukordadesse.”*

Peamise ohuna tõid intervjueritud sotsiaaltöötajad välja aspekti, et kuna paljud lapsed ei taha või ei malda aeganõudva paberitöö ja Kreeka majanduse kehva seisu tõttu Kreekasse jääda, siis otsivad nad võimalusi, kuidas illegaalselt edasi liikuda näiteks smugeldajate kaasabil. Kreekast lahkumise põhjustena tõid sotsiaaltöötajad samuti välja saatjata alaealiste vanemate surve oma lastele, et nad liiguks paremal järjel olevatesse riikidesse. Teisalt väidavad sotsiaaltöötajad, et laste lahkumise ajendiks olev informatsioon võib tihti olla väär:

INT3: *„Neil on infot, aga ma ei ole kindel, et neil on õige info selle kohta, mis Euroopa Liidus toimub. Nad arvavad, et kui nad Saksamaale jõuavad saavad nad ilma töötamata 800€.”*

Kreekast lahkumiseks kasutatakse tihti smugeldajaid, kes lastele omakorda ohtu kujutavad. Kuna kõik külastatud varjupaigad olid n-ö avatud keskused ehk lapsed võisid asutusest lahkuda omal vabal soovil, siis ei jää ka sotsiaaltöötajatel palju muud üle, kui saatjata alaealisi lihtsalt nende võimalustest informeerida. Informeerimise käigus aga võib esineda tõkkeid. Näiteks on keeruline võita laste usaldust. Laste usaldust töötaja vastu võivad mõjutada nii teekonnal sihtriiki kogetud katsumused, aga ka informatsioon (või väärinformatsioon), mida on saadud oma perekonnalt, sõpradelt ja kaasmaalastelt.

INT4: *„Pagulased on kaotanud usalduse kogu maailma vastu.”*

INT3: *„Me üritame neid ette valmistada eluks järgmises sihtpunktis /.../ ja me tahame anda neile õiget informatsiooni. /.../ Mõned neist ei usu neid asju, mida me neile räägime. Nad arvavad, et me tahame neid siin hoida, sest me saame Euroopa Liidult raha.”*

Sihtgrupi liikmete võimalik lahkumine muudab ka saatjata alaealistega töötavate sotsiaaltöötajate töö hektilisemaks. See ei võimalda osutada lastele teenust, mida nad vajaksid. Nende töö hektilisust ja pidevat muutumist kirjeldab hästi ühe intervjueritud sotsiaaltöötaja poolt öeldu:

INT1: *„Sa teed kellegi jaoks neist palju tööd ja järgmisel päeval kui sa tööle tuled on ta läinud.”*

Samuti leidub lapsi, kes leiavad Kreekas illegaalse töö, kus neid sunnitakse tegema ebaseaduslike asju (nt varastama või narkootikume müüma). See läheb kokku varasemalt Çelikaksoy ja Wadensjö (2017) poolt kirjutatuga, et saatjata alaealiste puhul esineb nende haavatavuse tõttu suur risk, et nende õigusi võidakse ära kasutada ja neid ekspluateerida. Lisaks sellele kätkeb saatjata alaealiste jaoks ohtu puudulik vanuse tuvastamise protsess riigipiiril. Näiteks pole piiridel piisavalt ametnikke, varustust ega aega, mida nõuaksid protseduurid, et vajadusel saatjata alaealise vanus tuvastada (Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, i.a). Vanuse puudulikkude tuvastamist tõid välja ka uurimuses osalejad. Pea kõik intervjuueeritavad sotsiaaltöötajad väitsid, et neil on kahtlusi osade keskuses viibivate „laste“ vanuse osas. Vastupidiselt varasemalt leitud, kus toodi välja alaealiste soovi end vanemaks valetades pääseda kiiremini edasi mujale Euroopasse (Karas, 2016) väitsid intervjuueeritud sotsiaaltöötajad, et Kreeka piiril valetatakse end tihti nooremaks, et pääseda ligi teenustele, millele neil muidu ligipääs puuduks. See aga kätkeb endas ohtu tõelistele alaealistele ning samuti takistab neil ligipääsu teenustele, mis neile tagatud peaksid olema, kuna teenuste juurde pääsevad isikud, kellel tegelikult vanuseliselt selleks õigust pole. Piiridel on probleeme ka alaealiste õiguste tagamisega. Intervjuueeritud sotsiaaltöötajad väitsid, et vahel hoitakse lapsi kinnipidamisasutustes enne kui nad varjupaikadesse edasi suunatakse. See võib aga lapse jaoks olla ülimalt traumeeriv kogemus.

Teise olulise saatjata alaealiste kui sotsiaaltöö sihtgrupi eripärana toodi välja keelelised ja kultuurilised barjäärid töös sihtrühmaga. Näiteks mõjutab tööd saatjata alaealistega tõlkide vähesus. Kuna tihti on lapsed ka mõne vähemusrahvuse esindajad, siis ei ole selle keele tõlke alati saadaval. See aga seab ohtu lapse parimate huvide jälgimise printsiibi, kuna näiteks keerukate õiguslike protseduuride puhul oleks professionaalse tõlgi kohalolek hädavajalik. Lapse parimate huvide printsiip peaks aga olema keskne põhimõte töös saatjata alaealistega (European Migration Network, 2010). Tõlkide vähesusele on varjupaikades leitud lahendus, kasutades inglise või kreeka keelt rohkem oskavaid lapsi sõnumite vahendajana või kasutades erinevaid tõlkeprogramme. Siiski pole sellisel juhul tegu kohase lahendusega, sest see ei pruugi tagada laste või töötajate täielikku informeeritust olukorrast ning kuna mitmedki lapsed keskusest lahkuvad on oht, et n-ö tõlkidena tegutsevad lapsed seda ka ühel päeval teevad. Ka erinevate teenuste osutamine ilma tõlgi vahenduseta on uurimuses osalejate sõnul keeruline (nt nõustamise puhul). Seda just töötajate ja laste vahel valitsetvate keelebarjääride tõttu. Vahel saadakse abi siiski telefonitõlke teel või läbi teiste organisatsioonide. Tõlkide olulisus tuli välja ka ühe sotsiaaltöötaja ütlustes:

INT1: „Meil ei ole võimalik saada kõikide keelte tõlke /.../, seetõttu on väga keeruline seletada uut kultuuri /.../ või mõningaid õiguslikke probleeme /.../ või isegi nende staatust Kreekas. Ilma tõlkideta ei saa sa nendega head tööd teha.“

Teisalt on sellise sihtrühmaga töös oluline sotsiaaltöötaja kultuuriteadlikkus (Karelsohn, 2013; Schmidt, 2016), sest lisaks keelelistele barjääridele leidub töös saatjata alaealistega ka mõningaid kultuurilisi barjääre. Näiteks on üks sotsiaaltöötaja kirjeldanud, kuidas kultuuriliselt erinevad soorollid tema tööd mõjutavad:

INT4: „See on väga keeruline kultuuri tõttu ja selle tõttu, et nad on poisid ja mina olen naine. Nende ühiskonnas on mul erinev roll. Nad ei suuda uskuda, et naine võib töötada nagu mina seda teen. Kontoris ja väljaspool oma kodu. /.../ Minu jaoks on oluline, et nad mind austaksid.“

Tsitaadis väljendub samuti antud sotsiaaltöötaja soov omada varjupaiga laste silmis austust ehk teatavat positsiooni või staatust. Sellist soovi võib ta avaldada asjaolu tõttu, et tema arust näevad lapsed naisi oma päritolukultuuris teistsuguste õiguste ja võimalustega kui sihtriigi kultuuris ning pelgab, et see võib mõjutada tema autoriteetsust tema töökohal, mis omakorda mõjutaks ka tema töö tulemuslikkust ja kvaliteeti. Kuigi sellised kultuurilised erinevused võivad sotsiaaltöötajate töös osutada tõsisteks väljakutseteks leiavad osad uurimuses osalejatest siiski, et lapsed vajavad lihtsalt aega, et nad õpiksid tundma uusi olusid, inimesi ja keskkonda, mis on omakorda oluline laste edasise integratsiooniprotsessi edukuseks. Samas aitab siinkohal keerukates olukordades toime tulla ka sotsiaaltöötaja kultuuriteadlikkus, mis võib ennetada ja aidata mõista tekkinud keerukaid olukordi.

Kultuuriliste erinevuste olemasolu võis märgata ka sotsiaaltöötajate kirjeldustes, mis keskendusid probleemidele, mis väljendasid laste raskusi omandamiseks eluks ja ühiskonnas tegutsemiseks vajalikke oskusi. Sotsiaaltöötajate sõnul on parem nende laste oskuste tase, kes on pärit linnalistest piirkondadest, kus kasutatakse enam erinevaid tehnoloogiaid ja haridustase on parem. Väga tugevalt religioossetest paikadest tulevatel lastel on puudulikud oskused. Näiteks on nende teadmised puudulikud isikliku hügieeni osas. Samuti ei teadnud osad lapsed, mida kujutab endast turvavöö ning kuidas WC-d või prügikaste kasutada. Seega peab lääne kultuuriruumis tegutsev sotsiaaltöötaja vahepeal alustama tööd lapsega lääne kultuuriruumi jaoks väga algelistest asjadest, et tagada tema kohanemine uues keskkonnas.

Sotsiaaltöö sihtgrupiga Kreekas

Intervjuudes kirjeldasid sotsiaaltöötajad ka tööprotsessi saatjata alaealistega. Roostenburg (2013) jagab sundmigrantidega töötava sotsiaaltöötaja tegevused ja kohustused kahte kategooriasse: toetus uude riiki ümberasumisel ja eluga kohanemisel ning töö kliendi vaimse ja sotsiaalse heaoluga. Lisaks sellele on sotsiaaltöös saatjata alaealistega keskne laste parimate huvide printsiibi arvestamine (European Migration Network, 2010). Ligikaudu sarnane töömudel ning laste parimate huvide printsiibi järgimine koorus välja ka intervjueritud sotsiaaltöötajate poolt antud vastustest. Kui lapsed saatjata alaealiste varjupaikadesse saabuvad selgitavad sotsiaaltöötajad lastele nende olukorda, keskuse olemust, nende kohustusi, õigusi, võimalusi jne. Keskuses olles on lastel enamasti ligipääs mitmetele teenustele (nt õigusabi, psühholoog), haridusele, huvitegevusele, keskuse töötajad tutvustavad neile kohalikku keskkonda (nt läbi erinevate ekskursioonide), otsitakse kontakti lapse perekonna ja sõpradega, sest kontakt lähedaste inimestega on saatjata alaealise elus oluline kaitsetegur. Lastele üritatakse luua nii palju erinevaid tegutsemisvõimalusi kui võimalik, et aidata neil tulla toime minevikusündmustega:

INT3: „*Nad tahavad tegeleda huvitegevusega väljaspool varjupaika, sest sõja tõttu /.../ tahavad nad mõned asjad unustada.*“

INT5: „*Teismelistel on oma igapäevases elus midagi teha vaja, sest kui neil pole midagi teha, siis mõtlevad nad palju oma minevikule ja jälle tekivad probleemid. /.../ Kui nende mõtted on mujal, siis neil on lihtsam õnnelikum olla.*“

Näiteks luuakse lastele võimalused sportimiseks või robotikaringis osalemiseks. Intervjuus osalejad leiavad, et huvitegevuse mahtu oleks vaja tõsta, kuid selle kättesaadavust piirab rahalise ressursi piiratus.

Peale varasemalt mainitud tegevuste varjupaigas moodustab olulise osa saatjata alaealistega töötavate sotsiaaltöötajate tööst töö laste tulevikuga. Esmalt tuleb lahendada olukord, kus alaealine pole saatjata. Võimalike lahendustena toodi välja nii Kreekasse jäämist, aga ka vabatahtlikku tagasipöördumist päritoluriiki, perekonna taasühendamist kolmandas riigis ja Euroopa Liidus ümberpaigutamist, mis on mõeldud vaid süürlastele. Kuni lõpliku lahenduse leidmiseni tehakse tööd lapse tulevikuga ka varjupaigas. Näiteks üritatakse läbi huvitegevuste tutvustada neile erinevaid eluvaldkondi (nt robotika), aga ka võimalikke edasiõppe- või töövõimalusi. Intervjueritud sotsiaaltöötajate sõnul on neil lastel, kes otsustavad Kreekasse jääda hea võimalus saada tõlgiks või kultuuriliseks vahendajaks ning kui laps on otsustanud jääda tehakse kõik selle nimel, et aidata tal leida oma tee. Siinkohal mõeldakse kultuurilise

vahendaja (ingl *cultural mediator*) all isikut, kes on kui vahendaja värskelt saabunud migrantide ja ametnike vahel, aidates kaasa erinevates tõlkeprotseduurides või aidates osapooltel mõista üksteise kultuuri (nt ühiskonnas valitsevaid norme, tavaid jne) (Cultural Mediation and volunteering to assist refugee arrivals, i.a). Kultuurilisi vahendajaid eristab tõlkidest seetõttu asjaolu, et neil on kindlasti ka taustateadmised nii vastuvõtva kultuuri kui ka saabuva migrandi päritolukultuuri kohta, et aidata enam mõista ühe või teise osapoole poolt öeldu konteksti ning seda vastasosapooltele tõlgendada.

Ühe keskuse töötajad tõid tööprotsessi kujunemises olulise faktorina ka välja asjaolu, kas laps on otsustanud Kreekasse jääda või kavatseb kuhugi mujale edasi liikuda:

INT5: „*Kui keegi tahab minna või teab, et ta läheb Norrasse, Saksamaale /.../, siis ta õpib siin natuke saksa või inglise keelt, aga me teame, et lõpp on lähedal. Kui keegi tahab elama jääda Kreekasse, siis me alustame algusest. Me küsime, mida sa tahad oma eluga teha. Selleks, et temaga kuhugi jõuda.*“

Seega kasutatakse lapse tulevikku ja tulevikuplaane silmas pidades erinevat lähenemist ning võimaldatakse mõnes huvitegevuslikus tegevuses osaleda rohkem neil, kes on otsustanud jääda (nt robotika) ning vähem neil, kes potentsiaalselt kuu või paari pärast ise varjupaigast lahkuvad. Ühelt poolt tundub see realistlik tegutsemine, kuid teisalt võib see seada ohtu lapse parima huvide printsiibi. Lapse parima huvide printsiip on ohus seetõttu, et ülaltoodud viisil tegutsedes ei pruugi sotsiaaltöötajad teada, kas otsus edasi liikuda on lapse enda soov või mõjutab teda selleks keegi teine ehk missugused on lapse tõelised huvid ning kuidas need on seotud teiste isikute huvidega tema ümber. Samuti peaks plaan lapse tuleviku osas valmima koostöös lapsega ning põhinema ka tema arvamustel.

Kui laps otsustab varjupaigast omal algatusel lahkuda ning 24 tunni jooksul tagasi ei pöördu peavad sotsiaaltöötajad sellest enda sõnul teadma andma politseile. Intevjueeritud sotsiaaltöötajad väitsid, et kehtib reegel, et samasse varjupaika lahkunud alaealist enam tagasi ei võeta. Juhul kui ta soovib varjupaika tagasi pöörduda näeb seadusandlus sotsiaaltöötajate sõnul ette, et ta peab esitama avalduse koha saamiseks mõnes teises varjupaigas.

Lapsele parimat püsivat lahendust otsides võib juhtuda, et saatjata alaealine saab ajamahuka protsessi kestel vahepeal täisealiseks ning kaotab seetõttu mitmed lisaõigused ja lisakaitse. See aga paljastab värske täisealise uutele riskidele (UNICEF, 2014). Muret lapse täisealiseks

saamise pärast ning kitsaskohti saatjata alaealistega tegelevas süsteemis tundsid ka mitmed intervjueritud sotsiaaltöötajad:

INT1: „Näiteks kui keegi saab 18 aastat vanaks ei tähenda see, et järgmisel päeval on ta valmis iseseisvalt kogukonda minema ja üksi elama.“

Täisealiseks saades pole endistel saatjata alaealistel enam nii palju võimalusi kui varasemalt (nt eestkostja, psühholoogiline tugi, rohkem võimalusi majutuseks) ning neilt oodatakse koheselt oskust iseseisvalt elada. Intervjueritud sotsiaaltöötajate sõnul pole ka palju noortele meestele mõeldud majutuskohi või laagreid, kus nad elada saaksid. See on justkui tupiktee, mis võib sihtrühma lootusetust suurendada ning sundida neid pöörduma illegaalsete tegevuste poole.

Intervjuudes osalejad tõid välja ka soovitusi, missugune peaks saatjata alaealistega töötava sotsiaaltöötaja olema. Eriti rõhutati koostööoskust nii teiste töötajate, laste aga ka kolmandate organisatsioonidega. Koostööoskus lastega on aluseks ka usalduse ehitamisele töötaja ja lapse vahel ning loob parema suhte sihtgrupiga. Seehulgas võiks koostöö lapsega tähendada lapse kaasamist varjupaiga korraldusse. Näiteks viidi ühes varjupaigas iganädalaselt läbi ühiseid laste ja töötajate koosolekuid, kus arutati varjupaiga igapäevast korraldust ning muid olulisi teemasid. Koostöö korraldamiseks lapsega peab sotsiaaltöötaja olema ka kultuuriteadlik. Samuti toodi välja, et saatjata alaealiste kahjustunud usalduse tõttu on oluline oma lubaduste pidamine ning seetõttu tuleks lubada vaid nii palju, kui hetkel võimalik on. Mitmes intervjuus osalejad leidsid, et vajalik on piiride paikaseadmine enda ja põgenike sihtrühma (sh ka saatjata alaealiste sihtrühma) vahel:

INT1: „Ma arvan, et põgenikega töötaval sotsiaaltöötajal peaks olema teadlikkus piiridest juba töö algusest alates. Sa ei saa nende poistega sõber olla.“

Kuigi antud sotsiaaltöötaja viitas oma ütluses põgenike sihtrühmale laiemalt võib antud sisu üle kanda ka saatjata alaealiste sihtrühmale, kes on see sihtrühm, kellega antud sotsiaaltöötaja pidevalt töötab. Veel leidsid teise keskuse töötajad, et oluline on just tekitada keskuses kodulähedane tunne:

INT5: „Siin on meil kontoris avatud uste poliitika. /.../ Me ei saa neile öelda, et siin on meie kontor ja sa võid siia tulla ainult kui sul on midagi küsida. Neile meeldib kui nad saavad end justkui kodus tunda.“

Seega toovad intervjuueeritud sotsiaaltöötajad välja kahte tüüpi lähenemist suhetele töös saatjata alaealistega: üks kus töötaja ja sihtrühma vahelised piirid on rangemalt paigas ning lähedust nende kahe osapoole vahel nähakse negatiivsemalt ja teine lähenemine, kus reeglid töötaja ning sihtrühma vahel on paindlikumad ja lähedust nende kahe osapoole vahel nähakse positiivse aspektina. Siiski tundub, et nii ühe kui ka teise lähenemise äärmus pole päris sobilik vaid tuleks leida tasakaal mõlema lähenemise vahel. Vanematest eraldatud lapsed vajavad oma päeva kindlasti mingisugust rutiini ja korda, kuid teisalt ka lähedust ja mõistmist.

3.3. Integratsioonitegevused Kreeka sotsiaaltöös saatjata alaealistega

Integratsioon kohalikku kogukonda

Integratsioon kujutab endast Berry (1997) sõnul strateegiat, kus mittedominantse grupi liikmed säilitavad vähemalt mingil määral oma kultuurilise identiteedi, kuid samas soovivad osa saada ja olla osaks ka dominantse grupi kultuurist. Ka saatjata alaealiste varjupaikades tehakse mitmeid jõupingutusi, et lapsed saaksid osa ja aimu uuest keskkonnast, selle kultuurist ja elust. Näiteks korraldatakse väljasõite erinevatesse paikadesse ja võetakse osa kohalikest üritustest. Peale selle on lastel võimalus osaleda keeleõppes ja omandada koolis haridust. Intervjuueeritud sotsiaaltöötajad tõid välja, et integratsiooni võimalikkus sõltub palju ka lapse taustast. Kui lastel on varasemast kõrgem haridustase ja keeletase, siis on neil ka kergem ning suurem motivatsioon kohaneda, kui neil, kelle haridus on puudulik ja keeleoskus nõrk. Integratsiooni efektiivsust aitavad hinnata integratsiooni dimensioonide alla paigutatud näitajad. Näiteks sotsiaalmajanduslikus dimensioonis näitavad integratsiooni tulemuslikkust noorte migrantide osalemine hariduses ning õiguspoliitilises dimensioonis kodanikuühiskonnas osalemine (nt seltside, klubide liige olles või saatjata alaealiste näol erinevates huvialaringides osalemine) (Entzinger ja Biezeveld, 2003). Ka saatjata alaealistega töötavad sotsiaaltöötajad näevad integratsiooni võtmeteguritena kooli ja huvitegevusi, eriti aga nende positiivset mõju sotsialiseerumisele uues keskkonnas:

INT5: „Kool on integratsioonis kõige olulisemal kohal, sest nad leiavad sealt sõpru. /.../ Nad õppivad linna tundma, üksinda metrood, bussi kasutama või jala minema. /.../ Nad kohtavad seal inimesi.“

INT3: „Nad tahavad tegeleda huvitegevustega väljaspool keskust /.../ sotsialiseerumiseks.“

Berry (1991) järgi saab integratsioon edukalt teoks vaid siis, kui dominantne ühiskond on oma eesmärgis saada kultuuriliselt mitmekesiseks avatud ja kaasav ning see eeldab

mittedominantselt ja dominantselt grupilt vastastikust kohanemist. See aga annab integratsiooni protsessis olulise rolli ka sotsiaaltöötajatele, kes on justkui vahendajad kohaliku kogukonna ja sihtgrupi vahel. Sotsiaaltöötaja saab ära teha nii mõndagi, harjutades mõlemat osapoolt üksteisega (nt läbi erinevate ettevõtmiste) ja tõstes teadlikkust mõlemast sihtgrupist (nii kohalikest kui ka saatjata alaealistest) mõlema osapoole hulgas. Näiteks töid ühe varjupaiga sotsiaaltöötajad välja, et üritavad lastega osa võtta erinevatest üritustest kohalikus kogukonnas (nt näitused), kus lapsed saavad enda kultuuri tutvustada ja õppida ka uue keskkonna kultuuri ning olemuse kohta. See annab lastele kui ka kohalikele intervjuueeritute sõnul võimaluse üksteisega harjuda ning üksteist tundma õppida. Teise varjupaiga töötajad nägid olulisust aga näiteks tänavatöös ning seeläbi inimeste teadlikkuse tõstmisel sihtgrupist.

Päritolukultuuri hoidmine

Kuna Berry (1997) järgi kätkeb integratsioon endas ka eeldust oma päritolukultuuri säilitamiseks, siis on sellele sotsiaaltöös saatjata alaealistega samuti vaja tähelepanu pöörata. Intervjuudest sotsiaaltöötajatega selgus, et lastele ollakse toeks nende päritolukultuuri säilitamisel. Näiteks on olulisel kohal kontaktid pere ja sõpradega. Omakorda on see saatjata alaealiste elus oluline kaitsetegur. Lisaks sellele toetatakse lapsi oma päritolukultuuri tähtpäevade tähistamisel (nt Nowruz, Ramadan) ning usu järgimisel. Saatjata alaealistel on võimalik oma päritolukultuuri jagada nii töötajate, teiste samast sihtgrupist pärit lastega teistes varjupaikades kui ka inimestega uues keskkonnas. Üks uurimuses osalejatest kirjeldas ühte ettevõtmist, kus lastel õnnestus oma päritolukultuuri jagada inimestega uuest keskkonnast:

INT5: „*Me tegime Kreeka õpilastele pärsia keele tunde. /.../ Me kutsusime poisse ja tüdrukuid kohalikust koolist pärsia keele tundides osalema ja pärast õpetasid Kreeka õpilased meie lastele kreeka keelt selleks, et soodustada interaktsiooni. See oli ideaalne.*“

Ettevõtmise käigus said lapsed omavahel läbi keeleõppe õppida tundma üksteise kultuuri ning luua ka olulisi sotsiaalseid sidemeid uues keskkonnas.

Probleemid integratsioonis

Teisalt on Berry (1997) oma integratsiooni definitsioonis märkinud, et integratsioon saab toimuda vaid sellisel juhul, kui mõlemad osapooled seda soovivad. Selleks on vaja, et dominante grupp oleks kultuuriliseks mitmekesisuseks avatud ja kaasav (Berry, 1991), kuid samas eeldatakse, et mittedominante grupp võtab omaks dominantse ühiskonna põhiväärtused (Berry, 1997). Intervjuudest selgus aga, et Kreeka puhul esineb mõlema osapoole meelsuses

väljakutseid, mis integratsiooni protsessile kaasa ei aita: lapsed pole vahel motiveeritud saama osaks vastuvõtvast kultuurist ning inimeste meelsus uues kogukonnas pole samuti uustulijate suhtes soosiv. Näiteks tõid saatja ta alaealistega töötavad sotsiaaltöötajad välja, et mõned varjupaika sattunud lapsed pole motiveeritud uue keskkonna tundmaõppimisest või nad pole huvitatud hariduse omandamisest:

INT3: *„Lapsi, kes ei taha Kreekasse jääda on natuke raske motiveerida keeletundidest osa võtma või koolis käima./.../ Lisaks on keeruline see, et kui me üritusi organiseerime, siis nad ei võta neist osa või kui võtavad, siis nad ei saa aru, miks nad seda tegema peavad.“*

Seega on erinevatest tegevustest raskem motiveerida osa võtma just neid lapsi, kes soovivad Kreekast lahkuda ning ilmselt seetõttu ei näe nad mõtet ka kohalikus kogukonnas osalemisel. Peale selle on ka inimeste suhtumine Kreekas uute tulijate osas pigem kriitiline. Oma osa rahva meelsuse kujundamises mängib kindlasti Kreekat mõjutanud majanduskriis. Kuna Kreekas on majanduskriisi tagajärgede tõttu palju abivajajaid ja pole ressursse, et isegi kohalikke aidata, siis tundub uute tulijate aitamine kohalikele lisakoormusena. Sellest tekitatud pinged põhjustavad ühiskonnas viha ja probleeme. Teisalt toodi välja, et kui inimesed on olukorrast ja sihtgrupist teadlikumad või elavad näiteks varjupaigale lähemal, siis on ka nende suhtumine sihtgruppi enamasti soosivam. Sotsiaaltöötajate arvates mõjutab kohalike meelsust saatjata alaealiste suhtes teadlikkuse olemasolu sihtgrupist ja meediakajastused. Seega on Kreekas üldkokkuvõttes saatjatata alaealiste integratsioon raskendatud, sest takistusi esineb nii uues keskkonnas, aga ka sihtrühma enda meelsuses.

Kui mittedominantselt grupilt eeldati integratsiooni käigus dominantse ühiskonna põhiväärtused omaks võtmist, siis dominantselt grupilt aga seda, et see teeks jõupingutusi, selleks et riigiasutused (nt haiglad, koolid) vastaksid kultuuriliselt mitmekesise ühiskonna vajadustele (Berry, 1997). Kreekas on samuti selle nõude täitmisega probleeme. Sotsiaaltöötajate sõnul pole Kreeka riigiasutustel kuigi palju varasemat kogemust töös põgenikega ning seetõttu ei saa saatjata alaealiste sihtgrupp nii kvaliteetset teenust, kui võiks. Enim toodi välja just rahulolematust hariduse korralduse ja arstiabi kättesaadavusega (mida põhjustab nende staatuse ebamäärasus (st dokumentide puudumine) Kreeka meditsiinisüsteemis):

INT5: *„Kui me tahame neid integreerida, siis me peame nad saatma samasse kooli meie tüdrukute ja poistega, et kogukonnaks kasvada.“*

INT3: „Näiteks me ei saa neid saata varjupaigale lähedal asuva arsti juurde. /.../ Nad peavad kõik koos minema haiglasse või MTÜdesse.“

Seega näevad saatjata alaealistega töötavad sotsiaaltöötajad puudusi haridussüsteemis, kus lisaks sellele, et lapsed kohalikest eraldatakse puudub haridussüsteemil suurem kogemus teistest kultuuridest pärit laste õpetamisel. Sotsiaaltöötajate hinnangul pole õpetamismeetodeid piisavalt saatjata alaealiste vajadustele kohandatud ja puudub vajalik tugi koolisüsteemis (nt sotsiaaltöötajad, kultuurilised vahendajad jne). Samuti heideti kogenematust töös põgenikega ette Kreeka meditsiinisüsteemile, kus saatjata alaealistel ei ole nende ebamäärase staatuse tõttu Kreekas võimalik saada teenust samas mahus kui Kreeka kodanikel.

Integratsiooni parandamine

Palusin intervjuueeritud sotsiaaltöötajatel välja tuua ka lahendusi, kuidas nemad ise praegust integratsioonisüsteemi parandaksid. Valdavalt leiti, et edukaks integratsiooniks peaks saatjata alaealiste teemadel töötavate ametnike ja praktikute vahel olema suurem koostöö, kuna ametnikel pole tihti ettekujutlust, missugune sihtgrupp tegelikult on, missugune on sihtgrupi eluolu või missugused on sihtgrupi reaalsed probleemid, millega tegeleda tuleks. See aitaks sotsiaaltöötajate hinnangul lahendada ka varjupaikades täiskasvanuks saavatate saatjata alaealiste probleemi, kelle muret nende hinnangul kõrgemad otsustajad hetkel ei mõista. Oluliseks peeti ka tööd ühiskonna meelsusega saabunud saatjata alaealiste osas (nt läbi tänavatöö). Viimaks leiti, et integratsiooni jaoks on veel vaja palju teha, kuid oluliseks abiks oleks ka suuremad rahalised ressursid, sest hetkel on raha vaid põhiteenuste osutamise jaoks ning lisategevuste läbiviimine käiks põhiteenusteks ette nähtud raha arvelt. Seega on peamine võimalus Kreeka integratsioonisüsteemi parandada just läbi koostöö parandamise erinevate osapoolte vahel, kes integratsioonisüsteemi ja -tegevusi kujundavad.

3.4. Kreeka sotsiaaltöötajate õppetunnid sotsiaaltöös saatjata alaealistega

Intervjuude vastustest koorusid välja ka õppetunnid, mille sotsiaaltöötajad olid oma töökogemuse jooksul saatjata alaealistega omandanud ning mis võiksid tulevikus sihtgrupiga töötavatele sotsiaaltöötajatele kasuks tulla. Kõik uurimuses osalejad tõid välja asjaolu, et töös saatjata alaealistega ei saa alati kõike lahendada ning sellega tuleb leppida. Siiski ei tähenda see seda, et oma töösse ei peaks suhtuma tõsiselt, sest ka sotsiaaltöötajad rõhutasid, et oluline on endast anda maksimum, kuid seejuures jääda realistlikuks ja samas olla paindlik, sest iga lapse juhtum on erakordne. Enda töös prima andmine on aga võimalik vaid koostöös töökaaslastega,

kes jagavad vastutust varjupaigas elluviidatavate tegevuste eest. Koostöö töökaaslastega pakub ka tuge ning võimalust reflekteerida, mis on selles intensiivses ja hektilises töös saatjata alaealistega väga oluline. Teisalt ei maksa karta ka vigu teha, sest vigadest õpitakse enim ning suurim selle sihtrühmaga töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate õppimisprotsess toimubki väljal tegutsedes. Samas on oluline meeles pidada, et vajadusel tuleb neid vigu aga tunnistada ning nende eest andeks paluda, seehulgas ka lastelt. Üks sotsiaaltöötajatest väljendas andekspalumise olulisust järgmiselt:

INT5: „*Me mõistame oma vigu /.../ ja me palume oma varjupaiga lastelt andeks. /.../ See on samuti väga kasulik. /.../ Ei ole vahet, kas sa oled 40-aastane või 15-aastane /.../. Palu andeks. Ma tegin midagi valesti.*„

Selline käitumisviis näitab töötajate austust laste vastu ning on oluline usalduslike suhete ehitamisel. Keerulisim osa sotsiaaltöötajate töös on nende jaoks laste lahkumine, kuid ka sel juhul ei maksa end süüdistama jääda ning tuleb osata sellega leppida, teades, et endast anti kõik, mis võimalik.

4. KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli anda ülevaade sihtgrupipõhisest sotsiaaltööpraktikast saatjata alaealiste varjupaikades Kreekas, põhinedes nendes varjupaikades töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate arvamustele.

Uurimistöö eesmärgist tulenevalt püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

1. Kuidas saatjata alaealistega töötavad Kreeka sotsiaaltöötajad hindavad Euroopa migratsioonikriisi mõju oma tööle?
2. Missugused on saatjata alaealiste kui sotsiaaltöö sihtrühma eripärad saatjata alaealistega töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate arvates?
3. Missuguseid integratsioonitegevusi kasutavad saatjata alaealistega töötavad Kreeka sotsiaaltöötajad oma töös saatjata alaealistega ja kui efektiivseks need antud sotsiaaltöötajate arvates on osutunud?
4. Missugused on saatjata alaealistega töötavate Kreeka sotsiaaltöötajate endi suurimad õppetunnid töös antud sihtgrupiga nende endi arvamusel põhinedes?

Uuringu tulemusena selgus, et Kreeka sotsiaaltöötajad tajuvad Euroopa migratsioonikriisi mõjusid oma tööle nii positiivsete aga ka negatiivsetena. Peamiste negatiivsete mõjudena nähti sihtgrupi suurt „voolavust“ ning töökoormuse ja personalipuuduse kasvu. Positiivsete aspektidena nähti koostöö suurenemist teiste organisatsioonide ja riikidega ning töö täiustumist ja kvaliteedi paranemist pingeliste olude kiuste.

Vastusena teise uuringüküsimusele selgus, et minu poolt külastatud saatjata alaealiste varjupaikades majutati poisse, kes olid tol hetkel vanuses 12-17 aastat ning peamiselt pärit Afganistanist, Pakistanist, Süüriast või Iraagist. Saatjata alaealiste kui sotsiaaltöö sihtrühma peamiste eripäradena saab aga välja tuua sihtgrupi suure haavatavuse, mis muudab nad erinevatele ohtudele vastuvõtlikumaks ning keele- ja kultuuriarjäärid töös saatjata alaealistega. Antud uurimisküsimuse all kirjeldati ka sotsiaaltööprotsessi varjupaikades ning anti ülevaade, missugune peaks olema varjupaiga sotsiaaltöötaja saatjata alaealistega töötavate sotsiaaltöötajate arvates.

Lähtudes kolmandast uurimisküsimusest võib tulemustel põhinedes järeldada, et töös saatjata alaealistega kasutavad sotsiaaltöötajad kõikvõimalike võimalusi, et tutvustada sihtgrupile uut keskkonda (nt kogukonna üritustel osaledes) ning aidata neil uues keskkonnas kohaneda (nt läbi keeleõppe ja hariduse). Kuna integratsioon eeldab inimese soovi ka oma kultuuri säilitada,

siis toetavad sotsiaaltöötajad saatjate alaealiste päritolukultuuri säilimist, aidates neil näiteks hoida kontakte lähedastega päritoluriigis või tähistades lastele olulisi pühasid. Integratsiooni võtmetena näevad sotsiaaltöötajad suurt rolli koolil ja haridusel ning huvitegevustel. Hoolimata mitmetest integratsioonitegevustest on saatjata alaealiste integreerumine raskendatud, sest takistavaid tegureid ilmneb nii saatjata alaealiste kui ka kohaliku kogukonna meelsuses. Kuigi sotsiaaltöötajad leiavad, et integratsiooniprotsessi efektiivsemaks muutmisel tuleb veel palju pinguta on neil ka mitmeid ettepanekuid, kuidas integratsiooniprotsessi Kreekas tõhustada. Peamise ettepanekuna toodi välja koostöö parandamist saatjata alaealiste valdkonnas tegutsevate ametnike ja praktikute vahel.

Viimane uurimisküsimus uuris Kreeka sotsiaaltöötajate õppetunde töös saatjata alaealistega. Tulemustest selgus, et suurim õppetund kõikide intervjueritavate puhul oli tõdemus, et kõike ei saa alati saavutada ning sellega tuleb leppida. Samas tuleb endast anda maksimum ja läheneda olukorrale realistlikult ning paindlikult.

Antud uurimistöö põhjal saab teha ka soovitusi tulevaste uurimistööde teemade valikul, mis võimaldaksid käesolevat uurimistööd edasi arendada. Kuna uuringu tulemustest selgus, et saatjata alaealiste valdkonnas eksisteerib suur mure saatjata alaealiste täisealiseks saamisega, aga samas ametnikud selles nii suurt probleemi ei näe, siis võiks uurida endiste saatjata alaealiste kogemusi Kreekas, kes on sellise olukorraga silmitsi seisnud, et viia olukorra tõsidust enam ka teenuseid kujundavate ametnikeni.

Samuti võiks lähemalt uurida lapse parimatest huvidest lähtumist Kreeka sotsiaaltööpraktikas, aga ka muudes erialapraktikates saatjata alaealistega, kuna mõnikord jäi mulje justkui lapse parimad huvid kippusid jääma tahaplaanile (nt olukord, kus saatjata alaealisi hoiti kinnipidamisasutuses).

Lisaks sellele võiks uurida häid integratsioonipraktikaid teistest maadest, mis ei keskenduks niivõrd tegevuste uurimisele, mille eesmärk on sihtrühma integreerimine uude keskkonda vaid nende tegevustele, kuidas kohalikku kogukonda rohkem integratsiooniprotsessi kaasata.

KASUTATUD KIRJANDUS

American Psychiatric Association (1987). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 3.trükk. Washington, DC: American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 4.trükk. Washington, DC: American Psychiatric Association.

Arsise kodulehekülg (i.a). Arsis is... Kasutatud 19.03.2018 <http://arsis.gr/en/arsis-is/>

Aru, A. ja Paron, K. (2015). Lapse parimad huvid. *Juridica*, IV, 375-386.

Asylum Information Database (2017). Country Report: Greece. Kasutatud 15.04.2018 http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_gr_2016update.pdf

Balgopal, P., R. (2000). *Social Work Practice with Immigrants and Refugees*. New York: Columbia University Press.

Benaquisto, L. (2008). Codes and Coding. L.M. Given (toim). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (lk 85-88). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: an Internation Review*, 46 (1), 5-68.

Berry, J. W. (1991). Understanding and managing multiculturalism. *Psychology and Developing Societies*, 3, 17-49.

Berry, J. W. ja Kalin, R. (1995). Multicultural and ethnic attitudes in Canada. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 27, 301-320.

Boyle, D.P. ja Springer, A. (2001). Towards a cultural competence measure for social work with specific population. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work*, 9(3/4), 53-71.

Braun, V. ja Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

Çelikaksoy, A. ja Wadensjö, E. (2017). Policies, Practices and Prospects: The Unaccompanied Minors in Sweden. *Social Work & Society International Online Journal* 15(1), 1-16.

Child Protection Sub Working Group (i.a). *Minimum standards for safe zones for unaccompanied children (UAC) in open accommodation sites*. Kasutatud 15.04.2018
https://greece.iom.int/sites/default/files/Annex%20A_2.PDF

Clark, J. (2000). *Beyond empathy: An ethnographic approach to cross-cultural social work practice*. Faculty of Social Work, University of Toronto.

Cultural Mediation and volunteering to assist refugee arrivals (i.a). Kasutatud 25.05.2018
<http://resettlement.eu/sites/icmc.tcp.eu/files/Cultural%20Mediation%20Discussion%20paper.pdf>

Denzin, N. ja Lincoln, Y. (2000). *Handbook of qualitative research*. 2. trükk. Thousand Oaks, CA: Sage.

Denzin, N. ja Lincoln, Y. (2005). *Handbook of qualitative research*. 3. trükk. Thousand Oaks, CA: Sage.

Devore, W. ja Schleisinger, E.G. (1995). Ethnic Sensitive Social Work Practice: The State of the Art. *Ethnic Sensitive Social Work Practice: The State of the Art*, 22(1), 29-58.

Draper, A., K. (2004). The principles and application of qualitative research. *Proceedings of the Nutrition Society*, 63, 641–646.

Eesti Pagulasabi kodulehekülg (i.a). Kes on pagulane? Kasutatud 13.04.2018
<http://www.pagulasabi.ee/kes-pagulane>

E.K.K.A. (2018). *Situation Update: Unaccompanied Children (UAC) in Greece*. Kasutatud 15.04.2018 <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/62345.pdf>

Entzinger, H. ja Biezeveld, R. (2003). *Benchmarking in Immigrant Integration*. Kasutatud 14.04.2018 https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/legal-migration/pdf/general/benchmarking_final_en.pdf

Eurobarometer (2016). *Public opinion in the European Union*. Kasutatud 15.04.2018
<http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2137>

Euroopa Parlamendi kodulehekül (2017). Europe's migration crisis. Kasutatud 8.04.2018
<http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170629STO78631/europe-s-migration-crisis>

Euroopa Parlament ja Euroopa Komisjon (2013). *Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2013/33/EL*. Kasutatud 28.04.2018 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033&from=EN>

European Agency for Fundamental Rights (2011). *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*. Kasutatud 28.04.2018
<http://www.refworld.org/docid/4e539f1c2.html>

European Asylum Support Office (EASO) (2018). *EASO Practical Guide on age assessment, Second editon*. Kasutatud 25.05.2018 <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/easo-practical-guide-on-age-assesment-v3-2018.pdf>

European Comission (2017). The EU and the migration crisis. Kasutatud 28.04.2018
<http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/en/>

European Migration Network (2010). *Unaccompanied Minors – an EU comparative study*. Kasutatud 19.03.2018
[http://www.emn.fi/files/288/0._EMN_Synthesis_Report_Unaccompanied_Minors_Publication_\(Sept10\)_1_.pdf](http://www.emn.fi/files/288/0._EMN_Synthesis_Report_Unaccompanied_Minors_Publication_(Sept10)_1_.pdf)

European Stability Initiative (2017). The refugee crisis through statistics. Kasutatud 28.04.2018
<https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20refugee%20crisis%20through%20statistics%20-%2030%20Jan%202017.pdf>

Eurostat (2018). *Asylum applicants considered to be unaccompanied minors by citizenship, age and sex, annual data (rounded)*. Kasutatud 19.03.2018
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyunaa&lang=en.

Ezzy, D. (2002). *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Crows Nest, NSW: Allen & Unwin.

Flick, U. (2011). *An Introduction to Qualitative Research*. Los Angeles ja London: Sage.

Frontex (2016). *Risk analysis for 2016*. Kasutatud 8.04.2018
https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf

Guest, G., MacQueen, K. ja Namey, E. (2012). *Applied thematic analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Human Rights Watch (2008). Adults Before Their Time: Children in Saudi Arabia's Criminal Justice System. Kasutatud 25.05.2018 http://www.youthpolicy.org/library/wp-content/uploads/library/2008_Children_in_Saudi_Arabias_Criminal_Justice_System_Eng.pdf

International Association of Schools of Social Work (IASSW) koduleht (i.a). Global Definition of Social Work. Kasutatud 9.05.2018 <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>

IOM (i.a). *Addressing the needs of unaccompanied minors (UAMs) in Greece*. Kasutatud 15.04.2018 <https://reliefweb.int/report/greece/addressing-needs-unaccompanied-minors-uams-greece>

IOM (2004). *Glossary on Migration*. Kasutatud 13.04.2018 http://www.iomvienna.at/sites/default/files/IML_1_EN.pdf

IOM (2011). *Glossary on Migration*, 2. trükk. Kasutatud 13.04.2018 https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf

Kalantzakos, S. (2017). *A paradox in today's Europe? Greece's response to the Syrian refugee crisis*. Kasutatud 13.04.2018 https://www.uop.gr/images/files/jeanmonnet_15.pdf

Kalin, R. ja Berry, J. W. (1995). Ethnic and civic self-identity in Canada: Analyses of 1974 and 1991 national surveys. *Canadian Ethnic Studies*, 27 (2), 1-15.

Karas, T. (2016). *Slipping through the cracks of a broken system*. Kasutatud 29.04.2018 <https://www.irinnews.org/feature/2016/02/24/slipping-through-cracks-broken-system>

Karelsohn, O. (2013). Kultuurilise mitmekesisuse arvestamisest sotsiaaltöös vanausuliste kogukonna näitel. *Ajakiri Sotsiaaltöö*, 2013 (1), 33-37.

Keck, M. ja Sakdapoldrak, P. (2013). What is social resilience? Lessons learned and ways forward. *Erdkunde*, 67(1). 5-19.

King, N. (2004). Using templates in the thematic analysis of text. C. Casell ja G. Symon (toim). *Essential guide to qualitative methods in organizational research* (lk 257–270). London, UK: Sage.

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56 (26.09.1991). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 19.03.2018 <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

Lee, M.Y. ja Greene, G.J. (1999). A social constructivist framework for integrating cross-cultural issues in teaching clinical social work. *Journal of Social Work Education*, 35(1), 21-35.

Levinson, A. (2011). *Unaccompanied Immigrant Children: A Growing Phenomenon with Few Easy Solutions*. Kasutatud 19.03.2018 <https://www.migrationpolicy.org/article/unaccompanied-immigrant-children-growing-phenomenon-few-easy-solutions>

Lewis, M. L. ja Ippen, C. G. (2004). Rainbows of tears, souls full of hope: cultural issues related to young children and trauma. J. D. Osofsky (toim). *Young children and trauma: intervention and treatment*. New York ja London: The Guildford Press.

Longhurst, R. (2016). Semi-structures interviews and focus groups. R. Rojek (toim). *Key methods in Geography* (lk 143-156). 3.trükk. Glasgow: Bell and Bain.

Merriam, S. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

MTÜ Mondo maailmakooli koduleht (i.a). Pagulus ja põgenikud. Kasutatud 29.04.2018 <https://www.maailmakool.ee/pagulus-ja-pogenikud/>

Norwegian Refugee Council ja Mercy Corps (2016). *Don't forget us: voices of young refugees and migrants in Greece*. Kasutatud 15.04.2018 https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/dont-forget-us_screen_09.30am_180117.pdf

Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Roostenburg, W. (2013). A social work practice perspective on migration. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 49, 1-21.

Salmon, K. ja Bryant, R., A. (2002). Posttraumatic stress disorder in children The influence of developmental factors. *Clinical Psychology Review*, 22, 163-188.

Schmidt, A. (2016). SOS Lasteküla kogemus saatajate alaealistega. *Ajakiri Sotsiaaltöö*, 2016(1), 52-55.

Selg, M. (2014). Sotsiaaltöö professiooni ülemaailmne definitsioon. *Ajakiri Sotsiaaltöö*, 2014(3), 9-14.

SOS Lasteküla Eesti Ühingu koduleht (i.a). Saatajate alaealised. Kasutatud 26.03.2018
<https://www.sos-lastekyla.ee/mida-me-teeme/saatajate-alaealised/>

UN (2017). *International migration 2017*. Kasutatud 1.04.2018
<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/docs/MigrationWallChart2017.pdf>

UN (2005). *UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*. Kasutatud 19.03.2018 https://www.unicef.org/protection/files/CRCGC6_EN.pdf

UNHCR (2017). *Global trends: forced displacement in 2016*. Kasutatud 1.04.2018
<http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>

UNHCR (2018a). *Greece Sea Arrivals Dashboard*. Kasutatud 10.04.2018
<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/63019>

UNHCR (1994). *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care*. Kasutatud 29.04.2018 <http://www.unhcr.org/3b84c6c67.html>

UNHCR (2015). *This is who we are*. Kasutatud 15.04.2018
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/original_UNHCR_ThisIsWhoWeAre_2016.pdf

UNHCR (2014). *Unaccompanied and Separated Asylum-seeking and Refugee Children Turning Eighteen: What to Celebrate?* Kasutatud 25.05.2018
<http://www.refworld.org/docid/53281a864.html>

UNHCR (2018b). *UNHCR Greece Factsheet February 2018*. Kasutatud 8.04.2018
<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/62950>

UNHCR, UNICEF ja IOM (2017a). *Refugee and Migrant Children in Europe: Accompanied, Unaccompanied and Separated. Overview of Trends January - September 2017*. Kasutatud 13.04.2018 <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/61915.pdf>

UNHCR, UNICEF ja IOM (2017b). *Refugee and Migrant Children - Including Unaccompanied and Separated Children - in the EU: Overview of Trends in 2016*. Kasutatud 13.04.2018 <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55971>

UNHCR, UNICEF ja IRC (2017). *The Way Forward to Strengthened Policies and Practices for Unaccompanied and Separated Children in Europe*. Kasutatud 25.05.2018. <https://data2.unhcr.org/ar/documents/download/58434>

UNICEF (2014). *Elus ja terve*. Kasutatud 1.04.2018 <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=582b31ca4>

UNICEF ja REACH Initiative (2017). *Children on the move in Italy and Greece*. Kasutatud 13.04.2018 http://www.reachresourcecentre.info/system/files/resource-documents/reach_ita_grc_report_children_on_the_move_in_italy_and_greece_june_2017.pdf

Vabariigi Valitsuse kodulehekül (2018). Pagulasküsimus. Kasutatud 13.04.2018 <https://www.valitsus.ee/et/pagulased>

Valtonen, K. (2016). *Social work and migration: immigrant and refugee settlement and integration*. New York: Routledge.

Weaver, H.M (1999). Indigenous people and the social work profession: Defining culturally competent services. *Social Work*, 44(3), 217-227.

Weaver, H.N (1998). Indigenous people in a multicultural society: Unique issues for human services. *Social Work*, 43(3), 203-212.

Weine, S.M., Hoffman, Y., Ware, N., Tugenberg, T., Hakizimana, L., Dahnweigh, G., Currie, M. ja Wagner, M. (2011). Secondary migration and relocation among African refugee families in the United States. *Family Process*, 50(1), 27-46.

Lisa 1

Intervjuu kava sotsiaaltöötajatega (inglise keeles)

RESEARCH TOPIC:

Topic: “Greek social workers’ experiences on working with unaccompanied minors”

Overview of the research: The European migration crisis has placed the social workers in Europe in to a different situation where when working with the target group of refugees (including also unaccompanied minors) there’s more knowledge and new methods/methodologies needed than before. How have the social workers closer to the crisis area managed to cope with the change as social social work professionals, what kind of knowledge have they acquired while working with that specific target group and what kind of interventions have proved to be successful in their work? Based on this knowledge recommendations could be given, good practices shared and awareness raised also among other social workers who work in areas yet not so influenced by the migration crisis (for example Estonia) to prepare them better for the possible work with the target group of unaccompanied minors. Through that more effective methods could be put into action faster in their work and better integration could be provided for the refugee community in other countries as well.

RESEARCH QUESTIONS:

Warm-up questions:

- 1) Could you give me a brief description of the organisation you’re working at?
- 2) What is your background in social work and what is your current position in your organisation?

PART I: The subsistence of social workers themselves in the new situation (migration crisis).

- i. When and how did you first get acquainted with the target group of unaccompanied minors work-wise?
- ii. How has the new situation (migration crisis) influenced your work life and work in the organisation? Life in the organisation? Life in the community?

- iii. How have you managed to cope with the new situation as a social work professional? What have you done for it? How has the organisation managed? How has the community?

PART II: Specialities/peculiarities in working with the target group of unaccompanied minors.

- iv. Can you give me a brief overview of the target group your organisation is working with?
- v. How is working with unaccompanied minors different than working with other social work target groups?
 - 1. What should be especially kept in mind?
 - 2. Are there some specific (social) risks that unaccompanied minors are facing?
- vi. What kind of different services, methods, support systems are there for this target group (in your organisation and in general)?
 - 1. Is that sufficient in your opinion or should there be something more?

PART III: Integration methods/methodologies used in the work with unaccompanied minors and their effectiveness.

- i. What kind of integration methods/activities do you use in your organisation? In your community? In your country?
- ii. How efficient and useful have they been? Why?
- iii. Do you help to maintain the child's connection with their own culture? How? If not, then why so? Is it important?
- iv. How would you assess the unaccompanied minors' capability to integrate into the given society/community (Greek society) or to their future community (in another country)?
 - 1. What are the factors that increase and decrease the level of integration?
 - 2. How would assess the communities' readiness to integrate unaccompanied minors? Why?
- v. What should be done to improve the integration process of unaccompanied minors to a new community (in Greece or in other European countries)? If it should be improved at all?

PART IV: Sharing experiences

- i. What tips would you give to your colleagues in Estonia who don't have so much experience yet in working with unaccompanied minors?
- ii. What would you have done differently in your work with unaccompanied minors if you've had the knowledge of today?

Final questions:

- 1) Do you want to add something?
- 2) In case of additional questions rising can I still contact you?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Madli Kaljula (sünnikuupäev: 14.06.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Sotsiaaltöö saatjata alaealistega sihtgrupile mõeldud varjupaikades Kreekas: Kreeka sotsiaaltöötajate vaatenurk“

mille juhendaja on Judit Strömpl, PhD

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **28.05.2018**